

ÖZGÜR KOLÇAK

Walter Leslie Habsburg-követ látogatása a Portán

*Diplomáciatörténeti adalékok (1665–1666)**

Az 1664. augusztus 10-én aláírt vasvári békeszerződés az 1663–1664. évi háború sebeit orvosolni igyekvő oszmán és Habsburg-állam számára azt jelentette, hogy politikai és diplomáciai kapcsolataik ismét békés mederbe terelődnek. A tíz cikkelyből álló békeszerződés utolsó cikkelye egy húsz évre szóló békeidőszakot határozott meg, ugyanakkor azt is lefektették, hogy a háborút lezáró feltételek rendezésére négy hónap elteltével nagyköveteket küldenek egymáshoz, ami az oszmán fél számára diplomáciai értelemben különleges jelentőséggel bírt. Ezzel együtt I. Lipót német-római császár és magyar király (1657–1705) elrendelte, hogy a Portára induló követ a barátság jeleként kétszázezer tallér (*kara gurus*) értékű drága ajándékot és pénzt vigyen magával.¹

Mivel a békeszerződés *de facto* háborús kártételről szólt, az oszmán állam arra törekedett, hogy felgyorsítsa a diplomáciai ügyintézkést. Az 1663–1664. évi hadjáratok szerdárja, Köprülüzáde Fázil Ahmed pasa nagyvezír (1661–1672) 1664 telét azért töltötte Belgrádban, hogy így is nyomást gyakoroljon a Habsburg-kormányzatra.² A híres Köprülü Mehmed nagyvezír (1656–1661) fia abban reménykedett, hogy a Habsburgok ajándéka nagyon rövid időn belül megérkezik oszmán földre. Ezért aztán 1665. május 15-én, amikor a Habsburg-követ még csak éppen útra kelt Bécsből, Belgrád elé kimenve felállított egy, a követ fogadására alkalmas sátrat.³ Kétségtelen, hogy a Habsburg-követ jövetelét az oszmán udvarnak szánt ajándékokkal a nagyvezír sikereként könyvelték el, és ez az oszmán politikai színtéren erősítette a Köprülü családot ellenfeleivel szemben.⁴

* A tanulmány az Isztambuli Egyetem Tudományos Kutatási Projektek Koordinációs Osztálya (Istanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi) által támogatott 29786-os számú projekt keretében belül valósult meg.

¹ A békeszerződés vonatkozó részének oszmán szövege: „vâkı' olan dostluk nişânesi için iki yüz bin kara kuruş deger bahâ pişkeş ve hedâyâ”. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (a továbbiakban: BOA), İbnülemin-Hariciye 408. Az eseményekre lásd: Huber, Alfons: *Österreichs diplomatische Beziehungen zur Pforte, 1658–1664*. Archiv für Österreichische Geschichte, Bd. 85. (1898) 2. Hälfte. 509–587.; Angeli, Moritz von: *Der Friede von Vasvár (Beiträge zur vaterländischen Geschichte)*. Mitteilungen des k. (u.) k. Kriegsarchivs, Folge 1–3. (1877) 1–36.; Wagner, Georg: *Das Türkenjahr 1664: Eine europäische Bewährung Raimund Montecuccoli die Schlacht von St. Gotthard-Mogersdorf und der Friede von Eisenburg (Vasvár)*. Eisenstadt, 1964. 430–484.

² Fázil Ahmed pasa szavai: „Gitsek belki ziyâde eglene. Emmâ kışla olsa bir gün ziyâde eglenmez”. Mühürdar Hasan Ağa'nın Cevâhirü't-Tevârih'i. Haz.: Abubekir Sıddık Yücel. PhD disszertáció. Kayseri, Erciyes Üniversitesi, 1996. 286.

³ Zühdi, Mustafa: *Ravzatü'l-Gazâ*. İstanbul Üniversitesi, Tarih Yazmaları. Nr. 2488, fol. 59v–60r.

⁴ A Habsburg-követ, Walter Leslie késése nyugtalanította az öt Belgrádban váró Fázil Ahmed pasát. Zühdi: *Ravzatü'l-Gazâ*, fol. 59r–60v. Lásd még: „Ale'l-husûs hünkâr yanında olanlar dahi bir alay

A másik oldalon, a Habsburg-kormányzat számára az oszmánokhoz fűződő kapcsolatok mielőbbi és megbízható mederbe terelése vált stratégiai fontosságúvá. Mióta I. Lipót tudomást szerzett IV. Fülöp spanyol király (1621–1665) egészségi állapotának gyors romlásáról, számolnia kellett a spanyol trón körül kirobbanó esetleges örökösödési háborúval. Lipót a harminc éves háború (1648–1648) óta a császárság iránti hűségét számtalanszor bizonyító Walter Leslie-t (1607–1667) tartotta a legmegfelelőbbnek a nagyköveti feladatra. Az 1632 tavaszán az osztrák Habsburgok szolgálatába lépő skót tiszt 1634-ben – három évvel azután, hogy áttért katolikus hitre – birodalmi gróffá emelkedett, 1655-ben pedig Lipót titkos tanácsosai között találjuk. Leslie, amikor megkapta a Portára szóló nagyköveti kinevezését, előrehaladott korára hivatkozva vonakodva fogadta el. De Lipót ragaszkodása és a Madridból küldött Aranygyapjas rend elégnek bizonyult a közel hatvanéves, idős katona és diplomata meggyőzésére.⁵

I.

A Habsburg-követ 1665. május 25-én Bécsből népes kísérettel indult el, amelyben nagy számban kaptak helyet különböző nemzetek leszármazottai. Ha sokszor nem is lehet minden kérdést a kívánt mértékben tisztázni, Leslie diplomáciai küldetésének története megismerhető a követ mindennapjait lejegyző utazási naplóból, és ez alapján jól követhető, hogy a császári delegáció mikor és hol tartózkodott.⁶ A küldöttség az oszmán határ felé haladva május 28-án azt a hírt kapta, hogy két napon belül sor kerül a két udvart képviselő nagykövetek kicserélésére Komáromnál. Az oszmán követnek, Kara Mehmed pasának⁷ ek-

nâ-hemvâre sözler söyleyüp ser-'asker ve vezîr-i a'zamî kesindî itmekde bunda çok söz söylendî". Cevâhîrî't-Tevârih, 287.

⁵ *Historical Records of the Family of Leslie from 1067 to 1868-9. Collected from Public Records and Authentic Private Sources.* Ed. by Leslie, Colonel. Edinburgh, 1869. 241–251.; Schwarz, Henry Frederick: *The Imperial Privy Council in the Seventeenth Century.* Cambridge, 1943. 276–277. Walter Leslie-nek a harmincéves háborúban szerzett hírnevéről, az Albrecht von Wallenstein-féle merényletben játszott szerepéről és a Habsburg politikai életben való felemelkedéséről lásd: Worthington, David: *Scots in Habsburg Service, 1618–1648.* Leiden–Boston, 2004. 131–272. Philip Steiner azt írja, hogy mielőtt kijelölték volna az oszmán fővárosba menő követségre, a skót nem élte a főúri államférfiak életét, illetve a Habsburg-udvarnak tett szolgálataival már nem foglalkozott. I. Lipót 1665. március 6-án a személyes jelenlétében lezajló ünnepséggel kívánt Leslie számára megbecsülést és elfogadottságot biztosítani. Steiner, Philip: *Die hasbsburgische Großbotschaft unter Walter Leslie anhand des Reiseberichts des jesuitischen Gesandtschaftskaplans Paul Tafferner (1665/66).* In: Sperl, Karin – Scheutz, Martin – Strohmeier, Arno (Hrsg.): *Die Schlacht von Mogersdorf/St. Gotthard und der Friede von Eisenburg/Vasvár 1664.* Rahmenbedingungen, Akteure, Auswirkungen und Rezeption eines europäischen Ereignisses. Eisenstadt, 2016. 245.

⁶ A naplót vagy Doktor Johann Metzger készítette, vagy az ő környezetéből valaki (a napló kézírása például a küldöttség belgrádi napjait követően megváltozott). A napló két részben maradt fenn. A kézirat első, 1665. május 29-től június 17-ig tartó része megtalálható: Österreichische Staatsarchiv (a továbbiakban: ÖStA) Haus-, Hof- und Staatsarchiv (a továbbiakban: HHStA) Türkei I. Karton (a továbbiakban: Kt.) 138. Konvolut (a továbbiakban: Konv.) 1. fol. 216r–226v. Az 1665. június 18-tól 1666. február 20-ig tartó második rész pedig: ÖStA Kriegsarchiv (a továbbiakban: KA) Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 6r–20v. Doktor Metzger tizenhat évvel korábban Rudolf Schmid zum Schwarzenhornnal együtt már egyszer járt Isztambulban. Hammer, Joseph von: *Geschichte des Osmanischen Reiches.* Bd. 6. Pest, 1830. 166.

⁷ A boszrandzsik (a szultáni testőrség, eredetileg kertészek tagja) közül való Kara Mehmed agát Merzifonlu Kara Musztafa pasának, a nagyvezír helyettesének („rikâb-î hümayûn kaymakamı”) ajánlására nevezték ki a Habsburg-udvarba küldendő követségre. 1665. október 30-án Kara Mehmed

kor nem volt más embere a hivatalos eljárásra vonatkozó hírek közvetítésére, mint az oszmán–Habsburg-diplomáciában jártas Franz von Mesgnien-Meninski.⁸ Leslie haladását siettetve nem állt meg Győrben, hanem egyenesen Komárom felé vette útját. A követséget, amely május 29-én reggel a városhoz érkezett, a közel egy évvel korábban lezárult háború egyik generálisa, Louis-Raduit de Souches üdvözölte. Leslie, miután értesült arról, hogy Kara Mehmed pasa a határon várja őt, még egy levelet küldött a közvetítői feladatot ellátó Meninskivel, amelyben tudatta az oszmán hatóságokkal, hogy a következő napon ő is a találkozási helyen lesz.⁹

Leslie-t és Mehmed pasát május 30-án a Komárom közelében fekvő Szőnyénél (*Szön, Karye-i Sun, Sennack*) hivatalos procedúra közepette cserélték ki. Mindez ünnepélyes keretek között, mindkét részről sok személy jelenlétében és rendkívül körültekintő módon zajlott le. Souches parancsot kapott, hogy az oszmán követnek a császárság területén kíséretet biztosítson, míg Leslie átvételéért a határon a székesfehérvári szandzsákbég, Hadzsi Musztafa pasa felelt. A küldöttségek találkozási helyén jelen lévő korabeli történetírók mindegyike – akiknek történeti munkái fenn is maradtak – a részletekben jelentkező néhány eltérés ellenére egyetért abban, hogy a követségre a diplomáciai szokásjognak és protokollnak megfelelően zajlott. Kara Mehmed pasa, aki Bécsből való visszatérése után az oszmán udvar számára írásbeli jelentést tett,¹⁰ és John Burbury is, aki a Habsburg-küldöttségben helyet foglaló, angol származású Henry Howard nevében írt az eseményekről,¹¹ továbbá a küldöttség önkénteseinek egyike, Johann Theodor von der Reck is¹² arról számolt be, hogy abban a pillanatban, amikor a csapatok a határon meghatározott távolságban felsorakoztak, a követek a melljük adott kísérelével egymás felé gyalogoltak.

Mühürdár Haszán aga azt írta, hogy annak a dombnak a tetején, ahol a követek kicserélése zajlott, egymástól egyenlő távolságban három levert oszlop emelkedett az ég felé. Kara Mehmed pasa a Komáromnál zajló hivatalos követségre kapcsán beszámolójában azt állította: azzal, hogy a „hitetlen követnél” egy kicsit később ért a középre felállított oszlophoz, valójában saját méltóságát kívánta kimutatni, és ezáltal az oszmán ház fensőbbiségét is

agát IV. Mehmed kegyéből a ruméliai beglerbégi méltósággal jutalmazták, pasa lett, és a követségi feladata ellátására 800 000 akce készpénzt kapott a szultántól. Abdurrahman Abdi Paşa: *Vekâyi-nâme. Osmanlı Târîhi (1648–1682). Tahlil ve Metin Tenkidi*. Haz.: Fahri Ç. Derin. İstanbul, 2008. 173–175.

⁸ Franz von Mesgnien-Meninski (1624–1698) orientalista, szótárkészítő.

⁹ ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 138. Konv. 1. fol. 216r.

¹⁰ Kara Mehmed pasa jelentése megtalálható Abdurrahman Abdi pasa *Vekâyi-nâme*-jében, amit a szultán parancsára mellékeltek a munkához: Abdurrahman Abdi Paşa: *Vekâyi-nâme*, 229–236. Emellett a pasa követi jelentése a legpontosabb és leghiánytalanabb másolatban megtalálható: Mühürdar Hasan Ağa: *Cevâhirü't-Tevärih'*, 298–305. Az állami könyvtár Ali Emiri gyűjteményének 846. számú másolata Rásid Efendi *Târihijâböl* való átvétel. Mehmed Râsid: *Târîhi*. I. Cilt. İstanbul, 1282/1865. 120–125. Findiklili Mehmed aga a művében a jelentésnek egyéb másolatait is megadja: *Silahdâr Târîhi*. I. Cilt. İstanbul, 1928. 403–409. Ennek a latin betűs átíratát lásd: Mühürdar Hasan Ağa: *Cevâhirü't-Tevärih*, 299.

¹¹ Burbury, John: *A Relation of a Journey of the Right Honourable My Lord Henry Howard*. London, 1671. 67.

¹² Johann Theodor von Reck úti feljegyzéseit, amelyek első részei levél formában íródtak, míg a második fele egy napló, Reinhard Lüdicke publikálta: Lüdicke, Reinhard (Hrsg.): *Eine Gesandtschaftsreise nach Konstantinopel 1665–66. Aufzeichnungen des Freiherrn Joh. Theod. v. Reck im Freiherrlich-Landsbergischen Archiv des Hauses (Dren-)Steinfurt*. Zeitschrift für vaterländische Geschichte (Westfalen), Jg. 64. (1906) Bd. 1. 191–247.

nyilvánvalóvá tette.¹³ Evlija Cselebi tudatában volt annak, hogy az oszmán követ, akinek a kíséretéhez tartozott, kissé erőszakos és békétlen személyiség volt. Sőt, neki az oszlophoz érkezéssel kapcsolatban az az értelmezés is a fülébe jutott, hogy ha a követek közül az egyik a másiknál hamarabb lép az ellenfél uralkodó földjére, az a diplomáciai szintéren a másik számára a vereséggel egyenértékű. Ám valójában nem is úgy történtek a dolgok, ahogy Kara Mehmed pasa állította, mert a protokollért felelős hivatalnokok józanságának köszönhetően a két követ az elvárt módon viselkedett.¹⁴ Ahogy azt a Habsburg-küldöttséghez tartozó Paul Tafferner leírta: a két követ egyszerre ért az oszlophoz. Walter Leslie a jobb kezével, míg ugyanabban a pillanatban Kara Mehmed pasa a bal kezével fogta meg azt.¹⁵ Majd az oszlopnál találkozó követek kezét fogták, és kölcsönösen jó szándékú beszélgetést követően probléma nélkül befejeződött a ceremónia.¹⁶

Az a terület, ahol a követcsere lezajlott, az oszmán politikai-katonai-kulturális emlékezetben fontos helyet foglalt el. Ez abból is látszik, hogy I. (Nagy) Szülejmán szultán (1520–1566) nyugati hadjáratait követően az oszmán és a Habsburg uralkodók területeit kijelölő „határvonal” az oszmánok szemében saját világuk természetes és törvényes végét is kezdte jelenteni. Maga Evlija Cselebi munkájában a Mehmed pasa és Leslie kicseréléséről szóló résznél azt írja, hogy a határjelölő oszlopokat még Szülejmán szultán idejében, Esztergom és Székefehérvár elfoglalásának napjaiban helyezték el Komárom közelében, azon a dombon, ahol sátrat vertek.¹⁷ Az oszmán szemléletet tekintve valószínűleg korábbi történelmi példák is említhetők, de legalábbis a 17. század első felében tevékenykedő Abdülkadir Efendi, a birodalom nyugati határaitól írva, a béke megőrzésének igazolásaként értelmezte, hogy az oszmánok nem lépik át Gázi Szultán Szülejmán Hân határait („Gâzi Sultân Süleymân Hân sinurlarından”).¹⁸ Az oszmán gondolkodásban az 1664. évi szentgotthárdi vereséget követően a Szülejmán szultán által megrajzoltnak vélt határnak még nagyobb jelentőséget tulajdonítottak. Az angol követségi titkár, Paul Rycout az oszmán táborból fülébe jutó híreket átvéve azt írta, hogy miközben a hadjáratban kimerült és vereséget szenvedett oszmán katonák fennhangon elégedetlenkedtek, elkezdték mondogatni, hogy az egész ausztriai hadjárat megindítása jogtalan volt. A nyugtalan és lelkileg összetört katonaság által sorolt okok egyike pedig az volt, hogy nem maradtak hűek a Szülejmán szultán idejében tett eskükhöz és fogadalomhoz. Azaz a Rába folyón való átlépés nem volt más, mint a szent padisah emlékének nyilvánvaló megsértése.¹⁹ Ezek a panasszal terhelt kifogások az ütközetben

¹³ Mühürdar Hasan Ağa: *Cevâhirü't-Tevârih*, 299.

¹⁴ Derviş Mehmed Zillî: *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. 7. Kitap. (Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini.) Haz.: Dağlı, Yücel – Kahraman, Seyit Ali – Dankoff, Robert. İstanbul, 2003. 79.

¹⁵ Tafferner, Paul: *Curiose und eigentliche Beschreibung des Von Ihro Röm. Käys. Maj. an den Türckischen Hoff abgeschickten Gross-Botschaffters*. Wien, 1672. 18–20.

¹⁶ A követségi küldöttségek határon való találkozásáról lásd: ÖSTA HHStA Türkei I. Kt. 138. Konv. 1. fol. 216r–v.; Burbury: *A Relation of a Journey*, 66–69.; Derviş Mehmed Zillî: *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* 7., 77–80.; Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 18–20.; Mühürdar Hasan Ağa: *Cevâhirü't-Tevârih*, 298–299.

¹⁷ Derviş Mehmed Zillî: *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* 7., 78–79.

¹⁸ *Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil)*. Yay. Haz.: Yılmaz, Ziya. I. Cilt, Ankara, 2003. 7.

¹⁹ Rycout, Paul: *The History of the Turkish Empire, from the Year 1623, to the Year 1677. Containing the Reigns of the Last Three Emperors, viz. Sultan Morat, or Amurat IV. Sultan İbrahim and Sultan Mahomet IV, his Son, The Thirteenth Emperor, now Reigning*. Printed by Baffet, J. D. for Tho. – Clavell, R. – Robinson, J. – Churchill, A. London, 1987. 158.

legyőzött sereg katonáinak mentségkereséséből fakadhattak. Azonban annyi világosnak tűnik, hogy volt egy csoport, amely az oszmán hadseregben és a politikai színtéren kezdettől fogva távol állt a Köprülü család céljával kitűzött ragadozó (mint a „solyom”), azaz hódító politikától. A szentgotthárdi vereség által teremtett átmeneti negatív hangulat pedig ezeket a személyeket arra bátorította, hogy még merészebben hangoztassák a Köprülüvel szembenálló nézeteiket. Ezen személyek egyike volt Evlija Cselebi is, aki rá jellemző stílusban emlékeztetett arra, hogy Szülejmán szultán megátkozta azokat az utódait, vezíreit és katonáit, akik arra vetemednének, hogy átlépjék a két birodalom közötti határokat; és szerinte 1664 nyarán a több ezer oszmán katona és tiszt halálát az okozta, hogy nem törődtek ezzel az átokkal.²⁰

II.

Walter Leslie és kísérete Vácról továbbindulva június 1-jén érkezett meg Budára. Az oszmán–Habsburg kapcsolatok fenntartásában Buda mint vilajetközpont fontos helyet foglalt el. Ezért Fázil Ahmed pasa – a korábban az apja kethüdájaként (ügyvivő) és műhürdárjaként (pecsétőr) tevékenykedő Haszán aga szerint – a német népet elég jól kiismerő Gürdzsü Mehmed pasát nevezte ki a budai kormányzóságba.²¹ Gürdzsü Mehmed pasa a Bécsbe igyekvő oszmán követet is fogadta, és a Köprülü család elvárásainak megfelelő utasításokat adott neki. A budai beglerbég kethüdája és a budai defterdár a határ túloldaláról érkező küldöttség tiszteletére ünnepség rendezését kezdeményezte. A kethüda neve jelenleg nem ismert, de nagy valószínűséggel ugyanarról a személyről van szó, aki az egy évvel korábbi szentgotthárdi csatában azok között volt, akiknek sikerült a Rábán átkelniük. A folyó túloldaláról hozott levágott fejekért pedig jutalmat is kapott a kincstárból.²² Leslie-t a Duna partján felállított, éjszakai szállásul szolgáló sátrához kísérték, a Habsburg-követ sátorig vezető útjának két oldalán oszmán lovasok és gyalogosok sorakoztak fel.

Június 2-án az oszmán hadsereg táborában lévő Habsburg állandó követtől, Simon Renigertől²³ levél érkezett, amely Fázil Ahmed pasa Edirnébe való útjáról szóló információkat tartalmazott. A következő napon, június 3-án a küldöttség néhány tagja a kora reggeli órákban a budai váli (kormányzó, pasa) által küldött hatvan lóra felülve elindult Gürdzsü Mehmed palotájába. A Habsburg követségi titkár azt írta, hogy a váli az aznapi találkozón az öt meglátogatók között hatvan kaftánt és emellett még negyven díszruhát („kušaklık”) osztott szét. Azonban ha ezeket a díszruhákat valóban mind kiosztották volna egy-egy embernek, ahogy Tafferner állítja,²⁴ akkor a budai válihoz menők legalább egy része esetében két-két embernek kellett volna egy lovon ülnie. A Duna-parton rendezett fogadási ünnepségre érkező Gürdzsü Mehmed pasa, bár azt a saját palotájában rendezték, úgy tűnik, nem

²⁰ Derviş Mehmed Zillî: *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* 7., 78. Lásd még: Kolçak, Özgür: „...Cümle Palankaları Küffâr Aldı...”. 1663–64 Osmanlı–Habsburg Savaşında Dezenformasyon, *Propaganda ve Siyasî İktidar*. Osmanlı Araştırmaları, 43. (2014) 165–192.

²¹ Mühürdar Hasan Ağa: *Cevâhirü't-Tevarih*, 132.; Derviş Mehmed Zillî: *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* 7., 59.; Gévay Antal: *A budai pasák*. Bécs, 1841. 41–42.

²² BOA, Kamil Kepeci (a továbbiakban: KK) 1960, 110.

²³ Simon Renigerről lásd: Cziráki, Zsuzsanna: *Zur Person und Erwähnung des kaiserlichen Residenten in Konstantinopel, Simon Reniger von Renningen (1649–1666)*. In: Cziráki, Zsuzsanna – Fundárková, Anna – Manhercz, Orsolya – Peres, Zsuzsanna – Vajnági Márta (Hsg.): *Wiener Archivforschungen: Festschrift für den ungarischen Archivdelegierten in Wien*, István Fazekas. Wien, 2014. 157–164.

²⁴ Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 25.

igazán foglalkozott Walter Leslie-vel. A Habsburg-követnek meg kellett elégednie azzal, hogy az étkezés előtt rövid beszélgetést folytathatott a pasával, miközben átadták neki az I. Lipóttól és Wenzel Eusebius Lobkowitz hercegtől, az Udvari Haditanács elnökétől (1652–1665) küldött leveleket. A délutáni vendéglátáson Gürdzsü Mehmed pasa már nem vett részt.²⁵ Miközben Leslie a szolgálati idejük nagy részét Budán leélő oszmán tisztségviselőknél diplomáciai látogatásokat tett, a Habsburg-küldöttség előkelő tagjai nem állták meg, hogy a város ásványvizeiről híres termálfürdőit meg ne nézzék.²⁶

A Habsburg-küldöttség június 16-án érkezett Szalánkeménre. Ezen a pihenőhelyen („menzil”) Leslie találkozott a Reniger feladatának átvételére készülő, milánói Johann Baptista Casanovával, és egyúttal megismerkedett Haszán agával is, akit az oszmán kormányzat azért küldött, hogy a küldöttség szükségleteit számba vegye. Tafferner, Burbury és von der Reck ugyan azt írták a küldöttség mellé műbásirnak (biztos) kinevezett Haszán agáról, hogy a padisah palotaszolgáinak egyike volt,²⁷ ez a személy nagy valószínűséggel a Fázil Ahmed pasa háztartásához tartozó agák közül érkezett.²⁸ Casanova és Haszán aga tudatták Leslie-vel, hogy Belgrádban abban a palotában fogják őt elszállásolni, ahol az oszmán hadsereg telelésekor a nagyvezír lakott. De a Habsburg-követ nem akart a városban maradni, és a több napig tartó gyözködés ellenére is azt választotta, hogy a Duna partján, a hajók mellett állítsanak fel neki egy sátrat. Az oszmán igazgatás végül kész volt a követ kérését teljesíteni. A kincstár kiutalta a szükséges pénzüsszeget a sátor és olyan berendezési tárgyak, mint szőnyeg, párna és takaró beszerzéséhez.²⁹ Sőt, már két nappal Leslie Szalánkeménre érkezése előtt, hogy lakhelyét még kényelmesebbé tegyék, különféle berendezési tárgyakat vásároltak.³⁰

Ettől az időponttól kezdve a nagykövetség jobb keze oszmán földön Haszán aga volt, aki június 18-án a követ tiszteletére ünnepséget rendezett a várostól tizenöt percnyi távolságban, a folyó partján felállított sátorban. A szerény fogadáson részt vett a belgrádi kajmakám és néhány más oszmán előljáró is. Ennek ellenére, úgy tűnik, Haszán aga töltötte be a házigazda szerepét. Miközben Haszán aga a sátorba invitált vendégeinek rózsavizet, sörbetet és kávé-t szolgált fel, a résztvevők kifejezték igényüket a vízipipa felfűtésére is. Leslie-t, aki továbbra is a várostól távolabb lakott, június 24-én meghívták az áldozati ünnep („kurban bayramı”) alkalmából Belgrádban rendezendő ünnepségekre. Az oszmán hatóságok a Habsburg-küldöttség jelenléte miatt még díszesebb ünnepséget rendeztek. Tafferner a küldöttség belgrádi napjairól szóló leírásában az áldozati ünnepségek vidám

²⁵ ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 138. Konv. 1. fol. 217r–v. Von der Reck, aki tagja volt annak a Habsburg-csoportnak, akik június 6-án megjelentek Gürdzsü Mehmed pasa előtt, megfigyelte, hogy a budai váli, amikor Leslie-t fogadta, a Habsburg-követ felé lépett, de nem közelítette meg őt. Lüdicke: *Eine Gesandtschaftsreise*, 200–201. Evlija Cselebi 1665-ben, miközben a Bécsbe tartó oszmán követség útjának előkészületeivel volt elfoglalva, betért Budára, ahol találkozott Gürdzsü Mehmed pasával. Az oszmán utazó a budai válival kapcsolatos, meglehetősen negatív véleményét nem hallgatta el. Derviş Mehmed Zilli: *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* 7., 59.

²⁶ Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 24–25. Burbury Budai megfigyeléseiről lásd: Burbury: *A Relation of a Journey*, 82–89.

²⁷ Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 43–44.; Burbury: *A Relation of a Journey*, 102.; Lüdicke: *Eine Gesandtschaftsreise*, 201.

²⁸ BOA, Maliyeden Müdevver Defterler (a továbbiakban: MAD) 3240, 7. Haszán aga valószínűleg ugyanaz a személy, aki 1663-ban a Forgách Ádám katonái felett Párkánynál aratot győzelem után a foglyokat Esztergomba vitte. BOA MAD 3279, 373.

²⁹ BOA, KK 1960, 60., 66.

³⁰ BOA, Bâb-ı Defteri, Baş Muhasebe Kalemî (a továbbiakban: D. BŞM) 223, 41.

hangulatát hajlamos volt a követ városba érkezése alkalmából tartott felvonulásnak tulajdonítani.³¹ De a város kézműveseinek és a helyőrség katonáinak csoportjaiból kialakított felvonuló menet nem a Leslie tiszteletére rendezett ünnepség részét képezte. Burburynél azt olvashatjuk, hogy az oszmánok az áldozati ünnep fölötti örömük megosztása végett ágyúlövéseket adtak le a várból.³² Ugyanakkor a követségi titkár a június 24-i feljegyzései között nem tartotta fontosnak megemlíteni, hogy Leslie ezt a napot Belgrádban töltötte-e, és hogy az ünnepi felvonulást meglepettette-e vagy sem.³³

Reniger június 25-én érkezett levele tudatta Leslie-vel, hogy Fázil Ahmed pasa három héten belül várja Edirnében a Habsburg-küldöttséget.³⁴ Az oszmán kormányzat, hogy Leslie és kísérete útját megkönnyítse, 230 lovat küldött számukra. Az így meglehetősen zsúfolt tömeggé változó küldöttséget az ugyancsak a kormányzat által kinevezett csorbadzsi vezetése alatt álló janicsárok védelmezték.³⁵ Az oszmán kincstár – a korszakban érvényben levő diplomáciai szabályoknak megfelelően – vállalta a birodalom határain belül a hosszabb időre érkező Habsburg-követ ellátásának és elszállásolásának költségeit. Ezen kiadások hiánytalan dokumentációját szinte lehetetlen összeállítani; külön időt kellene fordítani azon adatok összegyűjtésére, amelyek arra vontkoznak, hogy a különböző alkalmakkor az egyes vilájetekből érkező befizetésekből miket használtak fel a Habsburg-küldöttség ellátására. De a megerőltető munka végén is meglehetősen bizonytalan lenne azoknak a pénzeknek a pontos útját megállapítani, amiket az oszmán hivatalok azért költöttek Leslie-re, hogy oszmán földön biztosítsák számára a minimális komfortot.

Azonban néhány olyan pénzösszegnek tudjuk követni az útját, amelyeket a központi kincstárból a Habsburg-követ nevére utaltak ki. Így például a Belgrád közelében lévő Hiszardzsikból („Hisarcık”) az Edirne előtti legutolsó menzilig, Musztafa Pasa Köprüsüig („Mustafa Paşa Köprüsü”) tartó harmincnégy napos úton a küldöttség tagjainak napi szükségleteiről szóló számlák szerint alapélelmiszereket és tüzelőt vásároltak. Az oszmán kincstári írrok a kifizetések kapcsán két, a Habsburg-küldöttséget kísérő, oszmán mübásirral számolt. Az egyikük a fent említett Haszán aga, a másik pedig az ekkor a Magas Porta („dergâh-ı âli”) csavusai közé tartozó Haszán csavus volt.³⁶ A küldöttség biztonságáért felelős janicsártestület parancsnoka ténylegesen ez utóbbi volt, még akkor is, ha a követségi titkár egy Musztafa nevű csorbadzsiról írt.³⁷ De az is előfordulhat, hogy – annak ellenére, hogy a követségi titkár sorainak hitelességét nem lehet bizonyítani – három oszmán megbízott kísérte a küldöttséget. Az oszmán kormányzat, még mielőtt Leslie átlépte volna a birodalom határát, megkezdte az előkészületeket: 1665. április közepén a diplomata vendég enni-, innivalójára és más szükségleteik kifizetésére 120 000 akce előleget utaltak ki.³⁸ A kincstár május 30-án, a követsérecsere hivatalos napján kezdte el a német császár nagykövetének („elçi-yi kebir-i çasar-ı Nemçe”) a nafaka (az étellemezéshez szükséges pénzösszeg)

³¹ Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 54–55.

³² Burbury: *A Relation of a Journey*, 116–117.

³³ A Habsburg-követség Belgrádban töltött napjairól lásd: ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 138. Konv. 1. fol. 220r–223v.

³⁴ ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 138. Konv. 1. fol. 222v.

³⁵ ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 138. Konv. 1. fol. 223r. Tafferner eközben azt írja, hogy a Habsburg-küldöttségnek 130 lovat adtak. Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 50–51. Vö. Steirner: *Die haszburgische Großbotschaft*, 256.

³⁶ BOA, MAD 3240, 6–7.

³⁷ Vö. a 35. jegyzettel.

³⁸ BOA, D. BŞM 223, 37. (28 Ramazan 1075/1665. április 14.)

kifizetését, aminek első részlete 600 000 akce volt.³⁹ Még ha jelenleg a Leslie-nek ezt követően kifizetett összegek hiánytalan listáját nem is lehet pontosan rekonstruálni, azt tudjuk, hogy július végén 150 000, augusztus végén pedig közel 300 000 akcét fizettek még neki.⁴⁰ Ugyanígy, amikor Leslie Isztambulban tartózkodott, a személyesen számára kifizetett otluk (széna) pénz feltehetően a rendelkezésére álló lovak takarmányszükségletének fedezésére szolgált.⁴¹

III.

A Habsburg-küldöttség július 28-án érkezett Musztafa Pasa Köprüszübe, ahol Leslie késő estig beszélgetett a fogadására ide érkező Reniggerrel. Vacsoránál a nagykövet és az állandó követ nagy valószínűséggel az Edirnébe érkezéskor várható ünnepség részleteiről és I. Lipót utasításairól értekezett. Hasonló találkozó zajlott le július 30-án a Kemalcsajirinak („Kemalçayırı”) nevezett síkon is, ahol a görög származású Panajoti (Panajótisz Nikúsziosz) tolmács is részt vett.⁴² Fázil Ahmed pasa valójában a Habsburg-küldöttség oszmán földön tartózkodását pompázatos előadásná akarta változtatni; úgy gondolta, ez növelni fogja az oszmán szultánátus és természetesen az annak érdekében fáradozó Köprülü-ház tekintélyét. Ám Leslie nagyon gyors haladása – ahogy az a követségi titkár feljegyzéseiből is kitűnik – azzal a lehetőséggel fenyegetett, hogy a nagyvezír által tervezett látványos bevonulásra idő hiányában nem tudnak felkészülni. A követség napi tevékenységét leíró titkár szerint Reniger június 22-én kelt levelében arról tudósított, hogy a küldöttség mellé műbásirnak kinevezett Haszán aga a nagyvezírtől pasai kinevezést kapott.⁴³ Bár ezt az információt oszmán források nem igazolják, a követségi titkár ezt követően a műbásirt, akivel együtt töltötték minden napjaikat, Haszán pasaként emlegette.

Leslie 1665. augusztus 1-jén, a szentgotthárdi csata évfordulóján pompázatos és lenyűgöző ünnepség közepette vonult be Edirnébe. Az oszmán történetíró, Abdurrahman Abdi pasa megjegyzi, hogy a bevonuláshoz Leslie-nek és a kíséretében lévő tizenöt nemesnek egy-egy lovat küldtek.⁴⁴ A követségi titkár tudósítása szerint azonban csak Leslie kapott a kincstári istállóból lovat, míg a küldöttség többi tagjának kétszáz közönséges ló jutott, amelyek hátsónak kevésbé voltak alkalmasak.⁴⁵ Ezt az adatot igazolja Johann Theodor von der Reck is, aki azt írja, hogy a lovak közül huszonkettőt, amelyek jól ápolat és szép állatok voltak, rendkívül látványos módon felszerszámozták.⁴⁶ Nagyon is valószínű, hogy miközben a követség élén járó nemesek pompás lovaik hátán ültek, a szolgálk csoportja számára viszonylag sovány és élhanyagoltabb lovak maradtak. Fázil Ahmed pasa, hogy a Habsburg-küldöttség városba érkezéséhez kíséretet biztosítson, a Kemalcsajirinak nevezett síkra küldte a központi lovas alakulatok első ágai közül a gurebá-ji jemin ágát („gureba-yı yemin

³⁹ BOA, D. BŞM 223, 30. (12 Zilhicce 1075/1665. május 30.)

⁴⁰ BOA, D. BŞM 223, 41. (15 Muharrem 1076/1665. július 28.) és 43. (10 Safer 1076/1665. augusztus 22.).

⁴¹ BOA, MAD 2873, 107. (28 Safer 1076/1665. szeptember 9.), 108. (8 Rebiülevvel 1076/1665. szeptember 18.), 108. (18 Rebiülevvel 1076/1665. szeptember 28.), 109. (29 Rebiülevvel 1076/1665. október 9.).

⁴² ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 7r. A június 28-i tárgyalásról lásd még: Burbury: *A Relation of a Journey*, 142.

⁴³ ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 138. Konv. 1. fol. 222r.

⁴⁴ Abdurrahman Abdi Paşa: *Vekâyi-nâme*, 200.

⁴⁵ ÖStA KA Alte Feldakten, 1665-13-Beilage, fol. 7v.

⁴⁶ Lüdicke: *Eine Gesandtschaftsreise*, 204.

agási”, a portai hat lovas alakulat hatodik alegységének ágája) és a nagyúri díván bascsavusát/főcsavusát („divan-ı hümayun başçavuşu”).⁴⁷ A bevonuló menet meglehetősen zsúfolttá vált a Leslie személyét védő testőrkülönítménynek, továbbá az oszmán alakulatok és a Magas Porta hivatalnokai részvételének köszönhetően. A nagyúri díván bascsavusa a Habsburg-követ bal oldalán vonult, a gurebá-ji jemin aga pedig a jobb oldalán haladt. A küldöttség nemesei, Reniger, Panajoti és a küldöttségben jelen lévő jezsuita szerzetesek gyalogosan a közbülső helyeket foglalták el. Leghátul a küldöttség poggyászait vivő kocsik haladtak.⁴⁸

Az Edirnébe való bevonuláskor, mivel IV. Mehmed szultán (1648–1687) a városban tartózkodott, nem engedték meg a Habsburg-követségnek, hogy kibontsa a birodalmi címeres zászlókat, és megszólaljon a katonazenekar.⁴⁹ Tafferner is leírta, hogy az oszmán szultánok jelenlétében nem adtak engedélyt egy másik uralkodó hatalmát jelképező zászló használatára; de szerinte a küldöttség zászlótartója, Starhemberg gróf kezében lévő zászló olyan hosszú volt, hogy a gyalogos csapat sorai között jól kivehető volt a birodalmi sas és a sárkány is.⁵⁰ Úgy tűnik, Tafferner olyan győzedelmes hangulatot akart bemutatni a követség történetét olvasók számára, amit azok látni szerettek volna. Vele ellentétben Burbury nem érezte ennek szükségességét, a felvonulás kapcsán mindössze a birodalmi zászló sárga színet említette meg.⁵¹

A követségi titkár szerint augusztus 1. reggelének érdekes momentuma volt az, hogy a városba való bevonulás miatt lóra ült követségi tagoknak fél órát kellett várniuk arra, hogy IV. Mehmed felébredjen, és megkezdhesék a felvonulást. Amikor végül elindultak, az edirnei síkon először az oszmán hadsereg sátozóborához érkeztek; felsőbb utasítás szerint a küldöttség sátrai is ezek között helyezkedtek el. A tábornak a városhoz legközelebb eső részén állt Fázil Ahmed pasa sátra, amit rögtön az oszmán kíséret dolgaiért felelős fődefterdár sátrával szemben állítottak fel, és ami nagyságával és pompájával is lenyűgözte a Habsburg-küldöttséget. Az oszmán katonai egységeket elhagyó menet, amely ekkor félórányi távolságban volt Edirnétől, a Tundzsa (Tunca) folyó partján magasodó palota falai mellett folytatta útját. Mindeközben IV. Mehmed a palota egyik pavilonjából figyelte a menet vonulását. A követségi titkár szerint, miután hátrahagyták a palotát, még egy órát kellett menniük, hogy Edirnén belül elérjék a küldöttség szálláshelyét. Ezen a napon közel nyolc órát töltöttek lóháton, és szerencsétlenségükre ez volt az 1665. évi nyár legmelegebb napja.⁵²

Az első diplomáciai találkozóra Leslie és Fázil Ahmed pasa között augusztus 6-án került sor. Arról, hogy azon miről esett szó, a rendelkezésünkre álló források – a drensteinfurti

⁴⁷ Mustafa Zühdi: *Ravzatü'l-Gazâ*, fol. 73r–73v.

⁴⁸ Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 75–79. Takáts Sándor a Komáromból elinduló Habsburg-küldöttségről azt írta, hogy 160 személy alkotta. Takáts Sándor: *Rajzok a török világból*. 2. köt. Budapest, 1915. 390. Ugyanakkor a Kínába utazó Bruno Zimmer, aki 1665 májusában együtt indult el Bécsből Leslie-vel, a küldöttségben lévők számát 150 fölöttinek mondja. Zimmer, Bruno: *Johann Gruebers letzte Missionsreise. Ein Beitrag zur oberösterreichischen Biographie*. Oberösterreichische Heimatblätter, 11. (1957) No. 3–4. 165.

⁴⁹ Von der Reck szerint az Edirnébe vezető úton egy órán keresztül szólt a katonazenekar. Azonban miután az oszmán hivatalnokok hivatalosan köszöntötték a küldöttséget, a hangszereket elnémították, és azokat a nap hátra lévő részében egyszer sem használták. Lüdicke: *Eine Gesandtschaftsreise*, 204–205.

⁵⁰ Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 77.

⁵¹ Burbury: *A Relation of a Journey*, 145–146.

⁵² ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 7v.

nemes, Johann Theodor von der Reck kivételével – mélyen hallgatnak, mintha csak összebeszéltek volna; igaz ez Leslie hivatalos jelentésére is, amit a Bécsbe való visszatérése után írt I. Lipótnak.⁵³ Ennek az oka nagy valószínűséggel az lehet, hogy Fázil Ahmed pasa IV. Mehmed edirnei tartózkodása alatt nem akarta nyilvánossá tenni az államok közötti kapcsolatokat érintő ügyeket. Az augusztus 6-i találkozó – illeszkedve ebbe a koncepcióba – ismerkedésre lehetőséget adó, jó szándékú látogatás maradt. A baráti vendéglátás során Leslie és néhány követségi tag a kávé- és sörbetfogyasztás után együtt vízpipázott a nagyvezír sátrában. A beszélgetés után a követség tagjai között 120 kaftánt osztottak szét, és még reggel Leslie-nek egy lovat ajándékoztak drága szerszámokkal feldíszítve, hogy azon menjen a nagyvezír sátrához.⁵⁴ A követ viszonzásképpen az I. Lipót és az Udvari Haditanács elnöke, Annibale Gonzaga által küldött levelek mellett Ausztriából vitt ajándékokat nyújtott át Fázil Ahmed pasának.⁵⁵

IV.

A kora újkori diplomaták leginkább jellemző vonása, hogy hirdették az általuk képviselt uralkodó hírnevét és dicsőségét, továbbá felléptek minden olyan lenéző magatartással és eljárással szemben, ami az általuk szolgált hatalom tekintélye ellen irányult. Az akkori diplomáciai tárgyalásokon mindenki, aki valamilyen módon bekapcsolódott a ceremóniába, amellet, hogy az előre meghatározott protokollt nagyon precízen követte, vigyázott arra, hogy az eseményeket semmiféle személyes jellegű beavatkozás ne zavarja meg. Ez a meghívott képviselőkkel szemben tanúsított viselkedés és magatartás az alapvető kommunikáció egyik szemmel látható, legelterjedtebb és legelfogadottabb eszköze volt. A diplomáciai érintkezések során rendezett fogadási ünnepek, a szóbeli kommunikációt tekintve, olyan struktúrák voltak, ahol a testbeszéd is fontos szerepet játszott. Mivel a kora újkorban a kultúrák közötti különbségek talán még feltűnőbbek és felfoghatatlanabbak voltak, különösen ügyeltek arra, hogy a testbeszéd ne adjon okot kellemetlen félreértésekre. Már maga ez az aggodalom is nehézkes és színpadias látványt kölcsönzött a korszak ceremóniáinak és ünnepeinek. Ezen túlmenően a hely, ahol a tárgyalás zajlott, szemképráztató látványával kezdettől fogva az uralkodó gazdagságát, erejét, dicsőségét és tekintélyét volt hivatva érzékeltetni.⁵⁶

A Habsburg-követnek az oszmán államférfiakkal folytatott megbeszélésein, különösen az Edirnében és Isztambulban rendezett fogadási ünnepeken, ahol IV. Mehmed

⁵³ Leslie 1666. évi végső jelentését Alois Veltzé adta ki az 1649 és 1665 között isztambuli Habsburg állandó követként működő Simon Reniger végső jelentésével együtt. Veltzé, Alois: *Die Hauptrelation des kaiserlichen Residenten in Konstantinopel Simon Renigen von Reningen 1649–1666*. Mitteilung des k.u.k. Kriegs-Archivs, Neue Folge, Bd. 12. (1900) 57–170. Walter Leslie jelentése: uo. 152–163.

⁵⁴ Ha pontosítani szeretnénk: egy ló ajándékozása valójában magánál az állatnál jóval drágább felszerelés és díszek ajándékozását is jelentette. Reindl-Kiel, Hedda: *No Horses for the Enemy. Ottoman Trade Regulations and Horse Gifting*. In: Fragner, Bert G. – Kauz, Ralph – Ptak, Roderich – Schottenhammer, Angela (Hrsg.): *Pferde in Asien: Geschichte, Handel und Kultur*. Wien, 2009. 43–49.

⁵⁵ ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 8r–v.; Veltzé: *Die Hauptrelation des kaiserlichen Residenten*, 153.; Mustafa Zühdi: *Ravzatü'l-Gazâ*, fol. 74r.; Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 105–107.

⁵⁶ Roosen, William: *Early Modern Diplomatic Ceremonial. A Systems Approach*. *The Journal of Modern History*, vol. 52. (1980) No. 3. 452–476.

is jelen volt, fő vonalakban a fent ismertetett diplomáciai protokoll érvényesült. A leglátványosabb ceremónia az volt, amikor augusztus 11-én a Habsburg-követség jelentősebb tagjai a padisah elé járulhattak az edirnei palotában. Ezen a reggelen a nagyvezír udvartartásához tartozó Haszán aga és a bascsavus vezette csapat Leslie sátra elé érkezett, hogy a követet az edirnei palotába vigyék. A 100 csavusból és 200 janicsárból álló kíséretcsapat, a trombitások és nemesek alkotta Habsburg-küldöttséggel együtt megállt a palota külső kapujától háromszáz lépés távolságban. Amikor a küldöttségből kilépő Leslie a palota udvarára belépett, a ruméliai és az anatóliai kádiaszkerrel együtt a dívánba irányították, ahol a hat vezír tartózkodott. A Habsburg-követ megérkezéséről értesülő Fázil Ahmed pasa, miután fogadta Leslie-t a dívánban, rövid köszöntő beszédet mondott. Majd, amikor a követet leültették az egyik vezír mellé – von der Reck szerint a nisándzsi mellé –, elkezdődött a portai katonaság zsoldosztása.⁵⁷

Bár Musztafa Zühdi úgy fogalmaz, hogy a követ fogadásának napja csupán egybeesett a zsoldfizetés napjával,⁵⁸ valójában annak az oszmán diplomáciai protokollon belül meghatározó szerepe volt. Ezt a szokást a nyugati udvarokban is olyan jól ismerték, hogy Leslie és a Habsburg-küldöttség többi meghívottja sem igényelte, hogy jól-rosszul ismertessék velük, mivel fognak szembesülni a palotában. Az aznap látottakat megörökítő Tafferner azt írta, hogy a dölyfös oszmánok még a hajszálpontosan megtervezett ceremónián belül sem feledkeztek meg régi szokásaikról, és órákig osztották a zsoldot a katonáknak.⁵⁹ Az 1658-ban az oszmán fővárosba érkező svéd követ, Claes Rålamb is egy előadáshoz hasonlította a követfogadásnak a nagyúri dívánig tartó szakaszát, ami tulajdonképpen a gazdagság látványos fitogtatásául szolgált.⁶⁰ Hasonlóval találkozott Hermann Czernin is 1645. március 7-én, amikor I. Ibrahim szultán (1640–1648) jelenlétében a portai katonaság megkapta három havi zsoldját.⁶¹ Az oszmánok azzal a gyakorlattal, hogy a portai egységek zsoldosztása és a követfogadás ugyanarra a napra esett, ténylegesen a kincstár gazdagságát és a hadsereg nagyságát mutatták meg tapintatos módon. A követségi titkár egyik érdekes augusztus 11-i megjegyzése, hogy Leslie kénytelen volt IV. Mehmed távozása után is a lován ülve várakozni addig, amíg a palota udvarát elhagyták az oszmán katonák.⁶²

Musztafa Zühdi a nagyvezír harcait megörökítő művében, hogy a szentgotthárdi vereség miatt fájó szívű olvasót kissé megnyugtassa, érdekes részleteket közöl a Habsburg-követ augusztus 11-i fogadási ünnepségéről. Eszerint Fázil Ahmed pasa a defterdárnak adott aznapi utasításában megparancsolta, hogy a szétosztandó zsoldot vörös zacskókba töltsék. Azt akarta, hogy ezeket a vörös zacskókat rakják a díván elé, mint ahogy azt az oszmán harcosok két évvel korábban a hitetlenek Párkánynál és Zrínyiújvárnál levágott fejével tették, amiket a nagyvezír előtt halmoztak föl.⁶³ Az oszmán történetíró így a közzéle-

⁵⁷ ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 8v–9r. Lüdicke: *Eine Gesandtschaftsreise*, 208. Az oszmán források arról, hogy IV. Mehmed augusztus 11-én fogadta Leslie-t, nagyon kevés információval szolgálnak. Abdurrahman Abdi Paşa: *Vekâyî-nâme*, 201.; *Silahdâr Târihi* I., 385.

⁵⁸ Mustafa Zühdi: *Ravzatü'l-Gazâ*, fol. 74r–v.

⁵⁹ Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 86–87.

⁶⁰ *İstanbul'a Bir Yolculuk, 1657–1658*. Çev.: Arel, Ayda. İstanbul. 2008. 42.

⁶¹ *Zweite Gesandtschaftsreise des Grafen Hermann Czernin von Chudenic nach Constantinopel im Jahre 1644*. Druck und Verlag von A. Landfrass Sohn in Neuhaus. 1879. 66–67.

⁶² ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 9r.

⁶³ „dilâverân-ı guzât-ı islâmin Usturgon sahrâsında ve Yeni Kal'a fethinde [...] kat' idüp huzûr-ı âsa-fıye getürdükleri kelle-i küffâr-ı dühah-karâr gibi.” Mustafa Zühdi: *Ravzatü'l-Gazâ*, fol. 74v. Az is előfordulhat, hogy a zsold vörös zacskókból való osztása éppen egy addigi gyakorlat helyébe lépett.

mény számára kellemetlen emlékekkel, a szentgotthárdi csatával az oszmán haderőnek az érsekújvári főkapitány, Forgách Ádám vezette csapatok feletti, 1663. augusztusi elsőpró párkányi győzelmét állította szembe, továbbá Zrínyiújvár 1664. júniusi megvételét és a vár lerombolását helyezte előtérbe. Bár nem kétséges a szerző jó szándéka, azt nem mondhatjuk, hogy Musztafa Zühdi ezzel elősegítette volna az oszmán méltóság növelését és a vezíri család, a Köprülü szándékainak támogatását. Mühürdar Haszán aga és Erzurumi Oszmán Dede, akik a nagyvezír udvarához közel álltak, ahelyett, hogy írtak volna az összecsapásról, vagy esetleg csupán szándékosan halogatták volna az események bemutatását, egyszerűen eltitkolták a szentgotthárdi vereséget.⁶⁴ Musztafa Zühdi végül is, ha nem is akarta, az első két összecsapás túlzott hangsúlyozása révén a sorok között mégiscsak elismerte az oszmán hadsereg 1664. augusztus 1-jei vereségét.⁶⁵

Fontos megjegyezni, hogy hatalmas a különbség az oszmán történetíróknak a Habsburg-küldöttség látogatásával kapcsolatos észrevételei és stílusuk, valamint a diplomáciai képviselők egymás közti érintkezésének jellege között. A korszak tollforgató, oszmán szerzői az 1665. évi követjárással kapcsolatos eseményeket egyöntetűen és egyoldalúan az oszmán uralom, néha pedig a Köprülü kormányzat hírnevét méltató stílusban adták elő. A hivatalos levelezés tanúbizonysága szerint viszont a Habsburg és az oszmán képviselők közötti érintkezések a diplomáciai szabályoknak tökéletesen megfelelő módon, a szigorú protokollt pontosan szem előtt tartva zajlottak. Egyáltalán nem valószínű, hogy a zsoldosztás közben a Habsburg-küldöttségben lévők bármelyikének is megsúgták volna, hogy az egymásra rakott vörös zacskók mit is jelentenek Musztafa Zühdi értelmezésében. De, amit leírt, nem volt pusztán a képzelet szüleménye. Az oszmán szerző, annak ellenére, hogy nem vett részt az 1663. évi hadjáratban, az Esztergom-patak közelében lezajlott (értsd: párkányi) csata híreit biztosan hittársaitól hallotta. A győzedelmes oszmán egységek a Forgách Ádám hadából elfogott katonák többségét legyilkolták a nagyvezír sátra előtt, a holttestekből és levágott fejekből pedig halmokat emeltek.⁶⁶ Ha pedig megnézzük, hogy mit írt ezzel kapcsolatban Henry Howard angol nemes titkára, John Burbury, Paul Tafferner jezsuita

Von der Reck arra emlékezett, hogy azon a napon, amikor az edirnei palotába ment, az elé táruló látvány közepette vörös színűek voltak a zacskók. Lüdicke: *Eine Gesandtschaftsreise*, 208.

⁶⁴ Mühürdar Hasan Ağa: *Cevâhîr-ü't-Tevârih*, 270–277.; Erzurumlu Osman Dede: *Târîh-i Fâzıl Ahmed Paşa*. Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, nr. 909, fol. 26v–29v.

⁶⁵ A Habsburg-nagykövetnek az oszmán fővárosban tett 1665–1666. évi látogatására vonatkozó, korabeli írott forrásokról lásd: Kolçak, Özgür: *Habsburg Elçisi Walter Leslie'nin Osmanlı Devlet Yapısına Dair Gözlemleri (1665)*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, 54. (2011) 64–72.

⁶⁶ „...dil getirenler bahşış virdüğinden sonra buyurdu ki; var imdi kendün başım kes. Her dil getirenlere keferenün başların anlara kesdirürdi. Otagin önünde üç dâne büyük depe oldu. [...] küffâr leşlerinden iki depe leş idi bir depeşi sâfi kelle idi.” Mühürdar Hasan Ağa: *Cevâhîr-ü't-tevârih*, 153. „...diri getürdikleri küffârı otak önünde ‘Herkes getürdiği kâfirin boynun ursun’ fermân olundu.” Mehmed Halife: *Tarih-i Gulmani*. Haz.: Ertuğrul Oral. PhD disszertáció, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2000. 94. Lásd még: Derviş Mehmed Zallı: *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. 6. Kitap. (Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 1457. Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini.) Haz.: Dağlı, Yücel – Kahraman, Seyit Ali – Dankoff, Robert. İstanbul, 2002. 184. Rycout a határvidéki oszmán katonaság ilyen kegyetlenkedését az elégedetlenségük kifejezéséként értelmezte. A háborús jognak ellentmondó gyakorlatl azonban az ellenséges haderőt bosszúra sarkallta. Rycout: *The History of the Turkish Empire*, 142.

pap és a korszakban még nem ismert utazó, Evlija Cselebi, látjuk, hogy közel egy évvel a csata után, 1664 nyarán a holttestek még mindig uyanott hevertek.⁶⁷

A zsoldosztást követően a követség tagjainak tiszteletére ünnepi lakomát tartottak. A Habsburg-követ a legtekintélyesebb oszmán előjárókkal osztotta meg asztalát. A követségi titkár szerint az asztalnál Leslie-n és az állandó követen, Renigeren kívül Fázil Ahmed pasa nagyvezír, Merzinfonlu Kara Musztafa pasa, a rikáb-i hümájún kajmakámja (a nagyvezír helyettese és egyben Köprülü Mehmed pasa veje, az 1683. évi Bécs alatti vereség nagyvezíre), Kaplan Musztafa kapudán pasa (a török flotta parancsnoka, Köprülü Mehmed pasa veje) és más oszmán vezírek foglaltak helyet. Az étkezést követően a Habsburg-küldöttség negyven tagját ünnepélyes keretek között felkaftánozták. Majd a vezírek kíséretében a díváni fogadószoba („arz odası”) felé tartó Leslie megtudta, hogy a Bécsből vele együtt útra kelt tizenhét személy is engedélyt kapott arra, hogy megjelenjen a padisah színe előtt. Ezek a nemesek, anélkül, hogy IV. Mehmedet túlságosan megközelíthették volna, egy meghatározott távolságból meghajoltak, majd távoztak a fogadószobából. Ezzel szemben Leslie, akit egészen IV. Mehmed elé vittek, miután megcsókolta a padisah ruhája szegélyét, átnyújtotta a szultánnak I. Lipót levelét.⁶⁸

Ennek a napnak az eseményei közül az egyik, amelyet a követségi titkár elhallgatott, éppen a Bécsből a szultánnak küldött ajándékok ünnepélyes átadása és azoknak a palota udvaráról a kincstárba egyenként történő szállítása volt, amit több ezren kísérték figyelemmel. Akárhogy is nézzük, a Habsburg-kormányzat számára a Portára küldött ajándékok megítélése bizonytalan kérdés volt. Az oszmánok a követtel együtt érkezett ajándékokat összekapcsolták a vasvári béke tizedik pontjában leírtak alapján teljesítendő hadisarccal. Georg Wagner ezt a nézetet cáfolva az 1665. évi követlátogatások ajándékozásai kapcsán igyekezett hangsúlyozni, hogy az ajándékozások a kölcsönösség alapján zajlottak. Sőt,

⁶⁷ „And not far from the City a sad Spectacle was seen, to wit, many Heads of poor Christians pil'd up on a heap, which exceeded a thousand. They were taken at Barchan, kill'd in cold blood by the Visiers command, who to satiate his unquenchable thirst of humane slaughter, had them pickt out one by one, and kill'd before his face, as he lay in his Tent.” Burbury: *A Relation of a Journey*, 217.; Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 268–269.; „Anda dahi küffâr leşi cüste cüste ve püste püste olup yatırlardı, ammâ bir yıldan berü bunları ne kurd ve ne kuş ve ne mûr-ı mâr yemeyüp hemân bunlar dahi kadîd-i mahz kalmıřlar.” Derviş Mehemed Zillî: *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* 7., 51.

⁶⁸ ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 9v. Vö. Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 89–92.; Mühürdar Hasan Ağa: *Vekâyi'-nâme*, 201. Még kevés olyan szisztematikusan elemzés született, amely a külföldi követelek tiszteletére az oszmán fővárosban rendezett ünnepségekkel foglalkozik. Néhány példa: Örgun, Zarf: *Osmanlı İmparatorluğu'nda Name ve Hediye Getiren Elçilere Yapılan Merasim*. Tarih Vesikalari, 1. (1941) No. 6. 407–413.; Zirogević (Zirojević), Olga: *Yabancı Elçilerin Osmanlı Memleketlerinde Seyahatleri ve Huzura Kabulleri*. Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, 1. (1968) No. 4. 45–49.; Kütükoğlu, Mübahat S.: *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fevkalâde Elçilerin Ağırlanması*. Türk Kültürü Arařtırmaları, 27. (1989) 1–2. 199–231.; Sertoğlu, Mithat: *Osmanlı Hükümdarlarının Elçi Kabul Töreni*. In: Sertoğlu, Mithat: *Tarihten Sohbetler*. Ankara, 1994, 247–253.; Kolodziejczyk, Dariusz: *Semiotics of Behavior in Early Modern Diplomacy. Polish Embassies in Istanbul and Bahçesaray*. Journal of Early Modern History, vol. 7. (2003) No. 3–4. 245–256.; Petritsch, Ernst D.: *Zeremoniell bei Empfängen habsburgischer Gesandtschaften in Konstantinopel*. In: Kauz, Ralph – Rota, Giorgio – Niederkorn, Jan Paul (Hrsg.): *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im mittleren Osten in der frühen Neuzeit*. Wien, 2009. 301–322.; Grygorieva, Tetiana: *Symbols and Perceptions of Diplomatic Ceremony. Ambassadors of the Polish-Lithuanian Commonwealth in Istanbul*. In: Kleinmann, Yvonne (Hrsg.): *Kommunikation durch symbolische Akte. Religiöse Heterogenität und politische Herrschaft in Polen-Litauen*. Stuttgart, 2010. 115–131.

Wagner szerint az 1664-ben aláírt vasvári béke a császárt mentesítette az oszmán udvar számára történő adófizetés alól.⁶⁹ De, ahogy azt maga Wagner is észre vette, az oszmán állam részéről nem történt semmiféle igyekezet arra, hogy a Bécsbe küldött ajándécai ki-egyenlítsék a Habsburg-fél 200 000 gurus értékű kötelezettségét.⁷⁰ Annak ellenére, hogy a szerződés mindkét felet ajándékozásra kötelezte, az értékek tekintetében két különböző értelmezéssel állunk szemben: jelenlegi ismereteink alapján azt mondhatjuk, hogy az 1665-ben I. Lipótnak küldött oszmán ajándékok értéke igencsak elmaradt a Leslie által hozott ajándék (Musztafa Zühdi kifejezésével „pişkeş-i firâvân”, ’bőséges ajándék’) értékétől.⁷¹ Az oszmánok amúgy igencsak érdeklődtek a Habsburg-konvoj szekereit megtöltő ajándékok értéke iránt. A budai váli, Gürdzsü Mehmed pasa azokban a napokban, amikor Leslie késésének okát firtatta, a Bécsbe küldött embereitől azt a hírt kapta, hogy I. Lipót és miniszterei még a padisahnak küldendő 200 000 gurusnyi ajándék összeszedésével bajlódnak. Még a birodalom távoli falvaiban található ezüstneműket is összehordták Bécsbe.⁷² Az oszmán igazgatás a vasvári béke vonatkozó pontja alapján érkező ezüst ajándékokat céljuknak megfelelően használta fel, és az olyan különleges darabokat kivéve, mint a IV. Mehmednek szánt hintó, minden bizonnyal az összeset bezúzták, és hogy akcsét verjenek belőle, átadták Ahmed pasa defterdárnak.⁷³

Leslie-t mint a nagyvezír saját vendégét augusztus 16-án Edirne legszebb kastélyainak egyikébe hívták. Fázil Ahmed pasa, aki egy nappal korábban a bascsavus közvetítésével hívta meg a Habsburg-követet, augusztus 16-án reggel nem feledkezett meg arról, hogy a hozzá készülődő küldöttségi tagoknak figyelmességéből negyven lovat küldjön.⁷⁴ Ahogy fentebb láttuk, öt nappal korábban, amikor Leslie-t IV. Mehmed színe előtt fogadták, ugyanennyi számú kaftánt adtak át, azaz az oszmánok a negyven nemest a többiek fölött állónak tekintették. Leslie végső jelentése szerint azt a különlegesen szép kastélyt, ahol augusztus 16-án Fázil Ahmed pasa megvendégelte, a padisah néhány hónappal korábban bútoroztatan

⁶⁹ Wagner, Georg: *Der angebliche kaiserliche 'Türkentribut' nach der Schlacht von Mogersdorf (1664)*. Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, Bd. 72. (1964) 412. Lásd még: Teply, Karl: *Kaiserliche Gesandtschaften ans Goldene Horn*. Stuttgart, 1968. 51–52.

⁷⁰ Az Udvari Haditanács 1665. március 12-én utasította az Udvari Kamarát a 200 000 gulden összegyűjtésére. Erről lásd: Wagner: *Der angebliche kaiserliche Türkentribut*, 437–438.

⁷¹ A Kara Mehmed pasa által Bécsbe vitt ajándékokról lásd: Uluskan, Murat: *Osmanlı Diplomatik Hediye Geleneğine Bir Örnek. Avusturya İmparatoruna Gönderilen Hediyeler ve Bunların Temini (1665–1669)*. In: Naskali, Emine Gürsoy – Koç, Aylin (eds.): *Hediye Kitabı*. İstanbul, 2007. 72–82. A szerző által használt BOA, D. BŞM. 1980, 19–20. jelzet alatti listát összehasonlítva a BOA, Topkapı Saray Müzesi Arşivi (a továbbiakban: TSM) D. 9588, 80. szám alatti iratokkal egy még teljesebb listát kaphatunk.

⁷² Mühürdar Hasan Ağa: *Cevâhirü't-Tevarih*, 286–287. A Dunán szállított ajándékokat 1665. április 19. és 29. között gyűjtötték össze. Teply: *Kaiserliche Gesandtschaften*, 53. Mauritio Nitri arról ír, hogy ezt az ezüstneműt Augsburiban készítették. Nitri, Mauritio: *Ragguaglio dell'ultime guerre di Transilvania et Ungaria... Venetia*, 1666. 216. A Fugger család pénzügyi központjaként szolgáló Augsburg a 16. században az egyike volt azoknak a központoknak, ahol az oszmán udvar számára küldendő ajándékokat gyártották. Dauser, Regina: *Informationskultur und Beziehungswissen. Das Korrespondentsnetz Hans Fuggers (1531–1598)*. Tübingen, 2008. 221.

⁷³ BOA, TSM D. 2352, Defter Seri Nr. 51., 3 Cemaziyelahır 1076/1665. január 11. Anton C. Schaendlingernek a 16. század első felének oszmán–Habsburg diplomáciai kapcsolatairól tett megállapításai között ez még nem jelenik meg. Schaedlinger, Anton C.: *Die osmanisch-habsburgische Diplomatie in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts*. The Journal of Ottoman Studies, vol. IV. (1984) 181–196.

⁷⁴ ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 9v.

ajándékozta a nagyvezírnek.⁷⁵ Ezt az információt Erzurumi Oszmán Dede is megerősíti, s beszámol arról, hogy a Habsburg-követ és kísérete tiszteletére a Sámizáde kertben adott lakomát követően szemkápráztató lovas harci játék, a dzsirit („cirit”) kezdődött.⁷⁶ Tafferner pedig úgy emlékezett: ez a kétszintes, fából készült kastély a régi reiszükküttáb, az 1663 őszén, Fázil Ahmed pasa érsekújvári ostromakor kivégzett Sámizáde Mehmed efendi vagyónának része volt.⁷⁷

Leslie az I. Lipóttól kapott utasításnak megfelelően szeretett volna az oszmán politikai elit jelenlétében néhány vitás kérdést megtárgyalni a nagyvezírral. A követségi látogatás alkalmából adott lakomán ugyanannál az asztalnál ült, mint Fázil Ahmed pasa, valamint a sejhülszlám, Minkárizáde Jahja efendi, a palota prédikátora, Váni Mehmed efendi, a defterdár, Ahmed pasa és a reiszükküttáb, Adzsemzáde Hüszejn efendi.⁷⁸ De mivel Fázil Ahmed pasa az oszmán politikai döntéseket zártabb körben kívánta meghozni, azt mondta a követnek, még korai az államközi kérdésekkel foglalkozni. Leslie jelentése szerint a nagyvezír tulajdonképpen arra sem adott engedélyt, hogy a többi vezírral tárgyaljon, ami azt jelentette, hogy senkivel sem akarta megosztani hatalmát az állam irányításában.⁷⁹ Az ebédet követően a nagyvezír háza népe között helyet foglaló kétszáz fiatal két nagy dzsirit bemutatót tartott. Az oszmán források külön kiemelik a Sámizáde kertben lezajlott dzsirit bemu-

⁷⁵ Veltzé: *Die Hauptrelation des kaiserlichen Residenten*, 153.

⁷⁶ Erzurumlu Osman Dede: *Târîh-i Fâzil Ahmed Paşa*, fol. 34v.

⁷⁷ Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 101–102.

⁷⁸ Ezek a személyek Köprülü Fázil Ahmed pasa nagyvezírsége idején az oszmán kormányzat meglepő módon hosszú életű előjárói voltak. Az 1662. október 21-én sejhülszlámmá kinevezett Minkárizáde Jahja efendi 1674. február 21-ig, amikor is egészségi állapota megromlása miatt a feladatait már nem tudta ellátni, ugyanebben a hivatalban maradt. İpsirli, Mehmet: *Minkárizâde Yahyâ Efendi*. Diyanet İslam Ansiklopedisi (a továbbiakban: DİA). XXX. Cilt. İstanbul, 2005. 114–115. Váni Mehmed efendi 1661-ben Fázil Ahmed pasa hívására érkezett Isztambulba, és azt követően, hogy megjelent IV. Mehmed színe előtt, egészen az 1683. évi Bécs alatti vereségig a padisah prédikátora és tanítója minőségben az oszmán politika egyik legbefolyásosabb személyiség volt. Pazarbaşı, Erdoğan: *Mehmed Efendi, Vani*. DİA XXVIII. Cilt. Ankara, 2003. 458–459. A kádizáde mozgalom (17. századi vallási és szellemi mozgalom) kegyetlen védelemzőjének, Mehmed efendinek IV. Mehmedre és az oszmán kül- és belpolitikára gyakorolt hatásáról lásd: Baer, Marc David: *Honored by the Glory of Islam. Conversion and Conquest in Ottoman Empire*. New York, 2008. 109–119. Ahmed Paşa 1661-ben Darphanedzsi Hüszejn pasát követve került a fődefterdári tisztségbe. Süreyya, Mehmed: *Sicill-i Osmânî*. I. Cilt. İstanbul, 1308 [1890]. 223.; II. Cilt. 1311 [1893]. 195. (A mű hasonmáskiadása: Süreyya, Mehmed: *Sicill-i Osmânî*. I–II. Cilt. Westmead, 1971.) Az 1665. augusztus 4-én vezíri rangra emelt fődefterdár (Mühürdar Hasan Ağa: *Vekâyi-nâme*, 200.) a hivatalát megszákítás nélkül meglehetősen hosszú ideig, tizenhárom évig viselte. Azzal, hogy 1680-ban kamenyeci pasává nevezték ki, továbbra is fontos szerepet töltött be a Köprülü család politikai elképzeléseiben. Kołodziejczyk, Dariusz: *The Ottoman Survey Register of Podolia (ca. 1681). Defter-i Mufasssal-i Eyalet-i Kamaniçe*. Vol. 1-2. Cambridge, 2004. 15. Az 1663-ban Sámizáde Mehmed efendi helyére kinevezett reiszükküttáb, Adzsemzáde Hüszejn efendi 1664-ben azok közé tartozott, akik a vasvári békeszerződés szövegét leírták (Mustafa Zühdi: *Ravzatü'l-Gazâ*, fol. 37v–39v.), 1666 és 1670 között a krétai, 1672-ben pedig a kamenyeczi hadjáratokban találjuk a nagyvezír mellett. Ahmed Resmi Efendi: *Halîfetü'r-Rü'esâ*. Haz.: İlgürel, Mücteba – Ahiskali, Recep. İstanbul, 1992. 41–42.

⁷⁹ Veltzé: *Die Hauptrelation des kaiserlichen Residenten*, 154–155. Steiner, átvéve Tafferner téves információját, azt írja, hogy a követ és az oszmán hivatalnokok augusztus 17-én a két állam közötti vitás ügyeket tárgyalták. Steiner, Philip: *Zwischen Religiösen Vorbehalten und dem Pflichtgefühl. Die habsburgische Grossbotschaft unter Walter Leslie an die Hohe Pforte (1665–1666)*. Historisches Jahrbuch, Jg. 132. (2012) 299–300.

tatót, mintegy a nyugati szemek előtt dicsekvésre okot adó eseményt.⁸⁰ Sőt, ha Findiklili Mehmed agát kérdezzük: a lovas harci játékba belefeledkező követségi tagok meg sem tudták kérdezni, hogy ez valami akrobata játék-e vagy valós küzdelem.⁸¹ A követségi titkár, Burbury és főként von der Reck erről a napról szóló feljegyzéseinek bizonyossága szerint nincs semmi túlzás Mehmed aga dicsekvésében.⁸²

Mindeközben Leslie a Bécsbe küldött futárok révén folyamatosan tájékoztatta a Habsburg-kormányzatot. Nagy valószínűséggel egy-két nappal a nagyvezírral folytatott megbeszélés előtt, augusztus 17-én vagy 18-án indult útnak Edirnéből egy hírvívó futár.⁸³ Az oszmán igazgatás ez idő tájt a határvidéken áthaladó út mentén lévő civil és katonai vezetőktől parancsban követelte meg, hogy a német császár nagykövete („Nemçe çasarının büyükelçisi”) mellől útnak induló két személy védelmét mindvégig biztosítsák utazásuk során.⁸⁴ Az egy ideig még Edirnében tartózkodó Habsburg nagyköveti küldöttség augusztus 27-én indult útnak az oszmán fővárosba.⁸⁵

V.

A küldöttség szeptember 7-én vonult be Isztambulba az Edirnei-kapu irányából. Hivatalosan a bevonulási ünnepséget ismét tömeges felvonulásként szervezték meg. Ez alkalommal, mivel IV. Mehmed nem tartózkodott a városban, a Habsburg-küldöttségnek engedélyezték, hogy a bevonuló menetben megszólaljon a katonazenekar, és lobogtassák a zászlókat. Leslie a sógorának, Raimondo Montecuccoli tábornoknak írt levelében az aznapi eseményeket magyarázva azt írta, hogy a gyalogos menet közepén, a feje fölött lobogó, burgundi kereszttel és Szűz Mária képével díszített két zászló látványa igen boldoggá tette. A Habsburg-követ leírása szerint szép és magával ragadó látvány tárult mind a nagyköveti küldöttséget megnézni érkező több tízezer ember, mind pedig a felvonulást a legelöl elhelyezkedő házak ablakaiból követő isztambuli kajmakám, a valide, Turhán szultána, a többi szultának és a néhány oszmán előljáró elé.⁸⁶ A követségi titkár, aki leírta, hogy az ünnepség három óra hosszáig tartott, nem érezte szükségességét megjegyezni, hogy közben eleredt az eső, amire viszont Leslie utalt a levelében.⁸⁷

Ugyancsak szeptember 7. reggelének az egyik legérdekesebb momentuma volt az, hogy Leslie-vel és kíséretével együtt az Isztambulban lévő angol követség egy hatvan fős csoportja is részt vett a bevonulási ünnepségen. Egy nappal korábban, szeptember 6-án az angol nagykövet, Heneage Finch, Winchilsea grófja (1628–1689) nevében Paul Rycaut, a nagykö-

⁸⁰ Mühürdar Hasan Ağa: *Cevâhirü't-Tevârih*, 288.; Erzurumlu Osman Dede: *Târîh-i Fâzil Ahmed Paşa*, fol. 34v.

⁸¹ *Silahdâr Târîhi I.*, 385.

⁸² ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 9v.; Burbury: *A Relation of a Journey*, 159–160; Lüdicke: *Eine Gesandtschaftsreise*, 210–211.

⁸³ ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 9v.

⁸⁴ Sächsische Landesbibliothek, Staats- und Universitätsbibliothek (a továbbiakban: SLUB), Dresden, Eb. 837., fol. 156v (evâil-i Safer 1076/1665. augusztus 13–22.).

⁸⁵ ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 10r.

⁸⁶ Walter Leslie Raimondo Montecuccolihoz. Isztambul, 1665. október 31. ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-2, fol. 2r.

⁸⁷ Walter Leslie Raimondo Montecuccolihoz. Isztambul, 1665. október 31. ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-2, fol. 2r.

vet magántitkára érkezett Leslie köszöntésére, és tárgyalt is a Habsburg-követtel.⁸⁸ Innetől fogva pedig – a másnapi felvonuláson való közös fellépéshez hasonlóan – az angol és a Habsburg-követ gyakran összejárt, és úgy tűnik, a terített asztal mellett nemcsak iszogatnak, hanem pletykálgattak is a hollandokról. Ez érthető is, hiszen az angol király 1665 márciusa óta háborúban állt a németalföldi egyesült tartományokkal, és természetesen mindenki, aki a Generalstaaten (a holland tartományok törvényhozó rendi gyűlése) ellensége volt, számíthatott a Habsburg-dinasztia barátságára. Leslie beszámolt az egyik Montecucolinak szóló levelében arról, hogy az Isztambulban lévő angol közösség igen boldog volt, amikor a Bécsből érkező híreknek köszönhetően megtudták, hogy az angol király győzelmet aratott a hollandok felett.⁸⁹ Nem egyértelmű azonban, hogy Leslie melyik összecsapásra gondolt: az 1665–1667. évi háborút megpecsételő és a holland flottának nagy veszteségeket okozó lowestofti csata (1665. június 13.) óta ugyanis ekkor már több mint három hónap telt el. Mivel az október végén Konstantinápolyba érkező hírek határozottan angol győzelemről számoltak be, valószínű, hogy a holland Johan de Witt sikertelen októberi vállalkozásáról van szó.⁹⁰ Leslie az Isztambulban töltött hónapok alatt ügyelt arra, hogy jó kapcsolatokat tartson fenn az angolokkal, és amikor a Habsburg-küldöttség 1665 végén megkezdte az előkészületeket a visszaútra, az angol titkár, Rycaut-t is maga mellé akarta venni.⁹¹

Leslie első Isztambulban töltött hetei alatt Fázil Ahmed pasa a szultánnal együtt egy utazáson vett részt Csanakkále (Çanakkale) környékén. A nagyvezír a Habsburg-küldöttséget a visszatéréséig az isztambuli kajmakámra bízta, hogy megvédje őket, és foglalkozzon a követ szükségleteivel. Szeptember 13-án Leslie Fener-Balat környékén lévő szállása⁹² elé két gálya érkezett, és a küldöttség tagjait a Boszporuszon a kajmakán egyik kertes villájához vitte.⁹³ Tafferer szerint a szeles időjárás és a hullámzó tenger a kikötőből még el sem induló hajókat egymásnak lökte, így már az induláskor kisebb balesetet szenvedtek. A je-

⁸⁸ ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 10v. Évekkel ezután, 1675-ben az angol nagykövetségben helyet kapó pap, John Covell úgy emlékezett, hogy az angol követ titkárát és kíséretének néhány tagját küldték Leslie gróf köszöntésére, amikor Isztambulba érkezett. Bent, J. Theodore (ed.): *Early Voyages and Travels in the Levant: I. The Diary of Master Thomas Dallam, 1599–1600 II. Extracts from the Diaries of Dr. John Covell, 1670–1679*. New York, [é. n.]. 197.

⁸⁹ Walter Leslie Raimondo Montecucolihoz. Isztambul, 1665. október 31. ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-2, fol. 4r.

⁹⁰ Jones, J. R.: *The Anglo-Dutch Wars of the Seventeenth Century*. London – New York, 1996. 145–178. Von der Reck arról tájékoztat, hogy a francia hajósokkal folytatott december 3-i beszélgetése során miket tudott meg a hír eredetéről. Lüdicke: *Eine Gesandtschaftsreise*, 217.

⁹¹ Anderson, Sonia P.: *An English Consul in Turkey: Paul Rycout at Smyrna, 1667–1678*. New York, 1989. 232. Rycout, aki 1667-ben Izmir konzuljaként tért vissza Isztambulba, a 17. századi oszmán történelemről szóló munkájáról közismert. A Rycout információi alapján az oszmán politikai struktúráját bemutató munka: Darling, Linda: *Ottoman Politics Through British Eyes. Paul Rycout's The Present State of the Ottoman Empire Journal of World History*, vol. 5. (1994) No. 1. 71–97. Lásd még: Heywood, C. J.: *Sir Paul Rycout, a Seventeenth Century Observer of the Ottoman State. Notes for a Study*. In: Shaw, Ezel Kural – Heywood, C. J. (eds.): *English and Continental Views of the Ottoman Empire, 1500–1800*. Los Angeles, 1972. 33–59.

⁹² Leslie eközben a oszmán hivatalok számára kiutalt villában tartózkodott, ahol a volt moldvai vajda, Vasile Lupu özvegye élt. Azaz a 17. század közepéig a Habsburg-köveket nem a „Német Ház”-nak vagy a „Követ(ek) Házá”-nak nevezett, Cemberlitasban (Çemberlitaş, városrész Isztambulban) lévő házban szállásolták el. Tegy: *Kaiserliche Gesandtschaften*, 208–210. A „Követ(ek)-ház”-ról (Elçi Hanı) lásd: Eyice, Semavi: *Elçi Hanı*. DİA XI. İstanbul, 1995. 15–18. Fener-Balat környéke Isztambul görögök lakta városrésze volt.

⁹³ Veltzé: *Die Hauptrelation des kaiserlichen Residenten*, 156.

zsuita barát kiemelte a Habsburg-követ bátorságát is: miközben sok ember, akik nem voltak jártasak a tengeri utazásban, hogy megóvják magukat a letörő és elrepedő gerendaraboktól, menekülő utat kerestek; Leslie, mint akinek számtalan ehhez hasonló szerencsétlenségben volt már része, bátran a helyén maradt.⁹⁴ Azt pedig Leslie saját leveléből tudjuk, hogy meglehetősen örült a személyét körülvevő tiszteletnek, ugyanis amint az arzenál közelében elhaladó angol, holland és török hajók ágyútűzzel köszöntötték a Habsburg-küldöttséget szállító gályákat, a Boszporusz két partját őrző várakból, az Anadolu Hiszariból (Anadolu Hisarı) és a Rumeli Hiszariból (Rumeli Hisarı) is ágyúlövéseket adtak le a követ tiszteletére.⁹⁵ Az erről a napról beszámoló követségi titkár sem tudta megállni, hogy el ne hagyja a többnyire hivatalos és száraz stílusát a Boszporusz két partján elszórta elhelyezkedő paloták, villák és kertek látványa bemutatásának kedvéért.⁹⁶

Miután a küldöttség a kajmakám nyári lakában elfogyasztotta az ételt, szórakozással töltötte az időt. Bár az étkezés utáni előadást, táncot és játékokat Leslie és a követségi titkár is megörökítette, a nap történéseinek részleteit a keleti, egzotikus világ iránt érdeklődő Taffernertől ismerhetjük meg igazán. Ebben talán annak is szerepe volt, hogy Tafferner a katolikus reformáció úttörő szerzetesrendjének iskolájában, a jezsuitáknál tanult. Nem menekült el annak látványától sem, hogy a kajmakám villájának felső szintjén egy idős ember egy fiatal fiúval táncolt. Ezt követően négy feketébe burkolózott fiatal lépett színre, akik kezükben fapajzsal és kardokkal, ritmikus testmozgással egyfajta vitézi játékot játszottak. Majd egy fiatal gömbbel és labdával akrobatikus bemutatót tartott, végezetül pedig egy bűvész jelmezben illuzionista előadást mutatott be, amelynek során egy fiatal nőt csábított el.⁹⁷ Von der Reck, miközben ugyanennek a napnak az eseményeit nagyon élénken mutatta be, ezt az utolsó előadást olyan látványosságként értékelte, mint amit nem tudott megosztani a leveleiben megszólított személyekkel, és azzal a megjegyzéssel lépett tovább, hogy ezt nem óhajtja megmagyarázni. A drensteinfurti nemes beszámolója szerint a szeptember 13-i kirándulás valójában amolyan félhivatalos esemény volt, a Leslie-t köszöntő oszmán államférfiak öltözéke sem volt említésre méltóan látványos, ugyanakkor feltűnő volt a vendéglátó kajmakám visszafogott, a hivatalostól nagyon is távoli, szívélyes viselkedése. Mindezeket túl megemlítette: azért, hogy a követ kíséretében lévők a lakoma étkeit mind végigkóstolhassák, az oszmán szokásokkal ellentétben az ételeket nem egymás után szolgálták fel, hanem mindent egyszerre az asztalra raktak.⁹⁸

Fázil Ahmed pasa október végén tért vissza Isztambulba. A Habsburg-küldöttség mellé kijelölt biztosok ez idő alatt legalább két városi kirándulást szerveztek a külföldi vendégeknek. Az oszmán források szerint ezeken a régi Isztambulban, a városfalakon belül lezajlott sétákon a külföldiekre, akik számára az oszmán világ – mint egy belülről fakadó kulturvilág – idegen volt, az oszmánokat szimbolizáló és az emlékezetre valóban méltó építményeken keresztül igyekeztek hatást gyakorolni. Így érthető, hogy Leslie-nek és kíséretének elsősor-

⁹⁴ Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 121–122. Steiner meggyőződése szerint abban, hogy Tafferner a Habsburg-követet az értelem és bátorság páratlan példaképeként mutatta be, fontos szerepet játszott, hogy Leslie rokonszenvezett a jezsuita eszmékkel. Steiner: *Zwischen Religiösen*, 291.

⁹⁵ Walter Leslie Raimondo Montecuccolihoz. Isztambul, 1665. október 31. ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-2, fol. 2v.

⁹⁶ ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 11r.

⁹⁷ Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 122–123.

⁹⁸ Lüdeck: *Eine Gesandtschaftsreise*, 212–214.

ban a szultánok által építtetett dzsámikat mutatták meg.⁹⁹ Bár az oszmán történetírók hallgatnak a küldöttség városnéző sétáinak útvonaláról, a követségi titkár a szeptember 23-án és 28-án tett kirándulásokhoz fűzött megjegyzéseiben megemlíti a Hagia Szophiát (Aya Sofia), a Kék Mecsetet (Sultanahmed Camii) és a kevéssel korábban Turhán Hatidzse szultána által befejeztetett Új Mecsetet (Yeni Cami), továbbá azt is leírja, hogyan nézett ki akkor a Szülejmánije Dzsámi (Süleymaniye Camii).¹⁰⁰ Haszán aga (és valószínűleg vele együtt Haszán csavus is) a nyugati világ különböző városaiból érkezett vendégeknek elsősorban az oszmán és a muszlim látnivalókat igyekeztek megmutatni, a küldöttség tagjainak többségét azonban Isztambul bizánci múltja jobban érdekelte. Burbury azzal együtt, hogy megemlítette az oszmán fővárost ékesítő dzsámikat, melyekről azt feltételezte, hogy a Hagia Szophiát utánozva készültek, inkább a bizánci templomok állapotával foglalkozott.¹⁰¹ A követségi titkár is hasonlóan gondolkodott, szerinte a Hagia Szophia káprázató ragyogásával vitán felül árnyékot vetett minden más épületre, ami az oszmán biztosok listáján szerepelt.¹⁰² Tafferner pedig a Kék Mecsetet minősítette nem különösebben figyelemre méltó épületnek. Ugyanakkor szükségesnek gondolt néhány dolgot leírni a türbékkel (síremlékek, sírboltok) kapcsolatban: azokat azon út kezdeteként emlegette, ami elvezeti a török hívó embereket az igazsághoz. Tafferner számára a Hagia Szophia még mindig keresztény templom volt, mint ahogy a Topkapı Szeráj (Topkapı Sarayı) még mindig Konsztantinosz császár palotája.¹⁰³ Hasonlóan érdekes, hogy amikor az Eminönüben (Isztambul egyik városrésze) lévő Új Mecsetet hosszasan dicsérette, elsősorban két dolog izgatta a jezsuita írnokot: először is arra keresett választ, hogy a belső imahely miért van annyi méccsel és ablakkal megvilágítva. A mélyen hívő, katolikus Taffernernek valószínűleg nem tetszett a rendezett vallási építmény túlzott világossága. A kérdésére azonban a dzsámiszolgák sem tudtak kielégítő választ adni. Másrészt az a tette Tafferner kíváncsivá, hogy bár az épület a kereszténység múltjából semmit nem örökölt át, a pompájával hatást gyakorló és tetszetős dzsámi építtetője a valide szultána volt. Turhán Hatidzse szultána ugyanis Tafferner szerint titokban továbbra is keresztény hívő volt, és azért építtette az imahelyet, hogy ezzel elkenődzhesse az igazságot, és eloszlassa a vele kapcsolatban felmerülő gyanút.¹⁰⁴

A Habsburg-nagykövetség tagjai közül érthető módon Leslie ismerte a legjobban a diplomácia világának rideg és merev szokásait. Annak ellenére, hogy a küldöttség többi tagja képes volt az utasításoknak megfelelően viselkedni, Leslie-nek többnyire mégsem volt ideje az oszmán fővárosban saját kedve szerint járkálni. Elmondhatjuk, hogy a Habsburg-követ a kajmakám szeptember 13-i hivatalos meghívásáig nem egy külföldi vendég szokásainak megfelelően járt-kelt a fővárosban. Mivel a nagykövetségért felelős oszmán biztosokat Fázil Ahmed pasa arra utasította, hogy minden olyan alkalmat, amikor a Habsburg-követ az emberek közé vegyül, a városi lakosság figyelmét felkeltő, látványos eseményként szervezzék meg, Leslie-nek – saját bevallása szerint – elég nehéz volt isztambuli napjait megtervezni. Így aztán, ha akarta, ha nem, kénytelen volt hosszú napokon keresztül a számára ki-

⁹⁹ Mühürdar Hasan Ağa: *Cevâhîrî't-Tevârih*, 288.; Erzurumlu Osman Dede: *Târih-i Fâzıl Ahmed Paşa*, fol. 34v.; *Silahdâr Târihi* I., 392.; *Târih-i Râşid* I., 109.

¹⁰⁰ ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 11v–12r.

¹⁰¹ Burbury: *A Relation of a Journey*, 191–204. 1587 és 1589 között a Habsburg-követ, Doktor Petz kíséretében a nagykövet orvosaként helyet kapó Reinhold Lubenau sem tudott betelni a Hagia Szophia pompázatoságával. Teplý: *Kaiserliche Gesandtschaften*, 254–259.

¹⁰² ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 11v.

¹⁰³ Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 134–142.

¹⁰⁴ Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 154–158.

jelölt villában maradni.¹⁰⁵ Nemigen volt elégedett a sorsával, Isztambulból küldött leveléből is érződik a magányosság, amit persze az öregségből is adódó szomorúság is kiválthattott.¹⁰⁶ Úgy tűnik, az isztambuli őszi éjszakákon a tenedoszi borok siettek a Habsburg-követ segítségére. Az oszmán igazgatás engedélyt adott arra, hogy Leslie-nek Tenedoszról bort szállítsanak, azzal a feltétellel, hogy a saját pénzéből fizeti azt; a hivatalnokok pedig arra kaptak utasítást, hogy ügyeljenek rá: a Fener-Balat környékén lévő villába menő boroshordók Isztambulba csempészésekor ne merüljön fel semmiféle probléma.¹⁰⁷

Végül elérkezett a Leslie által várt nap. IV. Mehmed október 10-én ütött sátrat Isztambul városfalain kívül, majd két nappal később, október 12-én az Edirnei-kapun keresztül látványosan bevonult a fővárosba. A Habsburg-követ mindkét napon megtekintette a szultán és zsúfolt kísérete felvonulását. Leslie-t október 12-én reggel a biztosok és a janicsárok egy házba kísérték, és onnan követte nyomon a padisah ünnepi menetét, ami a városfalaktól a Szarajburnuban (Sarayburnu, városrész Isztambulban) lévő palotájáig tartott.¹⁰⁸ Leslie szempontjából nem IV. Mehmed fővárosba való visszatérése volt a fontos, hanem az oszmán kormányzati mechanizmus legfelső szintjén álló Fázil Ahmed pasa megérkezése. Közlekedett az Edirnében elnapolt ügyek elővételének az ideje.

Leslie október 28-án, egy nappal a nagyvezírrrel való találkozó előtt látogatást tett Min-karizáde Jahja efendi sejhülislámnál.¹⁰⁹ Itt az 1663. évi párkányi ütközetben az oszmánok kezébe került foglyok elengedéséről, elsősorban néhány kiemelt rab váltságdíjának mértékéről eshetett szó.¹¹⁰

A Habsburg-követ és az oszmán kormányzat felső szintű vezetői végül október 29-én, a nagyvezír fővárosba érkezését követő napon az Anadolu Hiszari környékén található tengerparti villában (Bahayi yalı) gyűltek össze. A tárgyaló felek ez alkalommal az augusztus 16-án, az edirnei első találkozáskor elvetett ügyek megbeszélésére érkeztek. A tárgyaláson történeteket Leslie a Lipót császárnak szánt követi jelentésében fejtette ki a legrészleteseb-

¹⁰⁵ Walter Leslie Raimondo Montecuccolihoz. Isztambul, 1665. október 31. ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-2, fol. 2v–3r.

¹⁰⁶ Walter Leslie Raimondo Montecuccolihoz. Isztambul, 1665. október 31. ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-2, fol. 2v–3r. Johann Theodor von der Reck szintén meglehetősen magába fordult, amikor az 1665. december 17-én dél körül Bécsből érkező kurír semmi hírt nem hozott a családjáról. Lüdicke: *Eine Gesandtschaftsreise*, 222. A Habsburg-nagykövettel Isztambulba érkező steiermarki nemes, Johann Josef von Herberstein az oszmán földről apjának küldött leveleiben azt írta, hogy azért fog imádkozni, hogy visszatérhessen, és nagyon szeretné, ha többet nem vezetnének utazásai oszmán földre. Happner, Harald: *Johann Josef von Herberstein und die kaiserliche Grossbotschaft nach Konstantinopel 1665/66*. Österreichische Osthefte, Jg. 20. (1978) 116–123.

¹⁰⁷ BOA, Mühimme Defteri 95., 91/647, evâsıt-ı Rebiülevvel 1076/1665. szeptember 20–30.

¹⁰⁸ ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 12v. Abdurrahman Abdi pasa megerősíti a nagykövetségi titkár által leírtakat. Abdurrahman Abdi Paşa: *Vekâyi-nâme*, 211. Vö. azzal az esettel, amikor 1562-ben az I. Ferdinándhoz (1527–1564) küldött oszmán követnek, Ibrahim bejnek Frankfurt am Mainban házat jelöltek ki, hogy onnan figyelemmel kísérhesse a császárválasztás és a koronázási ünnepség eseményeit, melyek ott tartózkodása idejére estek. Rudolph, Harriet: *Türkische Gesandtschaften ins Reich am Beginn der Neuzeit – Herrschaftsinszenierung, Fremdheitserfahrung und Erinnerungskultur. Die Gesandtschaft des Ibrahim Bey von 1562*. In: Kurz, M. von – Scheutz, M. – Vocelka, K. – Winkelbauer, T. (Hrsg.): *Das Osmanische Reich und die Habsburgermonarchie. Akten des internationalen Kongresses des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, Wien, 22–25. September 2004. Wien–München, 2005. 311.

¹⁰⁹ ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 13v.

¹¹⁰ Hammer: *Geschichte des Osmanischen Reiches* VI., 167.

ben. Az Isztambul ázsiai partján létrejött találkozón I. Lipót kéréseiről és követeléseiről vitázva az oszmánok kívánságaira is áttértek.¹¹¹

Itt nyílt alkalma Leslie-nek a nagykövetség diplomáciai céljaival előhozakodni. Bertold Spuler ugyan azt írta az Isztambulba látogató Habsburg-követek listáját is tartalmazó munkájában, hogy Leslie az 1664. augusztus 10-én aláírt vasvári béke jóváhagyott (ratifikált) szövegét vitte magával,¹¹² ez az információ azonban téves.¹¹³ Ahogy Zinkeisen azon megjegyzése is, miszerint az oszmán szultán jelenlétében november 10-én, a Habsburg-követ hazaindulása előtti utolsó ünnepségen hagyták jóvá a vasvári békeszerződést. Amivel – legalábbis a török történetírásban – teret adott azon hamis információ elterjedésének, hogy a szultán ekkor írta alá a végleges ratifikációt.¹¹⁴ Az 1663–1664. évi hadjárat során az oszmán táborban tartózkodó Habsburg állandó követ, Simon Reniger ugyanis arról tudósított, hogy a békeszerződés I. Lipót és IV. Mehmed által ratifikált példányait szeptember 27-én az érsekújvári török táborban, a Fázil Ahmed pasa sátrában rendezett ünnepség keretein belül cserélték ki.¹¹⁵ Ezt az információt az akkor az oszmán hadseregben tartózkodó Mühürdár Haszán aga is megerősíti.¹¹⁶ Az ünnepség időpontját tekintve Hadzsi Musztafa pasa (aki azonos a Habsburg-küldöttséget 1665. május 30-án fogadó belgrádi pasával) szeptember 24-én kelt rúznámcséjében (bevételeket és kiadásokat nyilvántartó könyv) azt találjuk, hogy két, előzőleg vásárolt, drága kaftánt adtak a ratifikációt Bécsből hozó Habsburg-futárnak.¹¹⁷ Ugyanígy az is megállapítható az 1664. évi pénzügyi jegyzékeket tartalmazó hadjárat rúznámcséből, hogy kik vettek részt IV. Mehmed és I. Lipót ratifikációjának és leveleinek érsekújvári átadási ünnepségén.¹¹⁸

¹¹¹ Az október 29-i tárgyalásra vonatkozóan nagyon kevés az információ az oszmán forrásokban. Lásd: Mühürdár Hasan Ağa: *Cevâhirü't-Tevârih*, 288.; *Silahdâr Târîhi* I., 392.; *Târîh-i Râşid* I., 109.

¹¹² Spuler, Bertold: *Die europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad (1739)*, III. Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven, Neue Folge 11. (1935) 337–338.

¹¹³ Spuler ebben a kérdésben Testa csapdájába eshetett. Ugyanis Testa, aki a vasvári békeszerződés első másolatainak egyikét kiadta, a Habsburg és az oszmán uralkodó által ratifikált, tíz pontos szerződés fölé helyezte egy annak életbelépését megerősítő okmányt is. *Recueil des Traités de la Porte Ottomane avec les Puissances Étrangères depuis le Premier Traité Conclu en 1536. Entre Suléyman 1er et François 1er jusqu'à nos Jours*. Par le Baron I. de Testa. IX. Paris, 1898. 50. A 17. századi nagy hírgyűjtők egyike is hasonló módon azt a téves információt közli, hogy 1665-ben az oszmán és a Habsburg-udvar kölcsönösen elküldött követei ratifikációs okmányt vittek magukkal. Feigius, Johann Constantin: *Wunderbahrer Adlers-Schwung oder Fernere Geschichts-Fortsetzung Ortelii Redivivi et Continuati*. I. Wien, 1694. 10.

¹¹⁴ Zinkeisen, Johann Wilhelm: *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*. Bd. 4. Gotha, 1856. 938. Vö.: İnalçık, Halil: *Devlet-i Âliyye. Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar III. (Köprülüler Devri)*. İstanbul, 2015. 81.

¹¹⁵ Veltzé: *Die Hauptrelation des kaiserlichen Residenten*, 143. Vö.: Huber: *Österreichs diplomatische Beziehungen zur Pforte*, 587.

¹¹⁶ Mühürdár Hasan Ağa: *Cevâhirü't-Tevârih*, 280–281. Fázil Ahmed pasa magyar végivédkről útnak indított embere szeptember 2-án adta át IV. Mehmednek a vasvári békeszerződés szövegét, a szultán ekkor az Edirne közeli, Csömlek (Çömlek Köyü) nevezetű faluban tartózkodott. (BOA, İbnülemin-Hariciye 408.) Abdurrahman Abdî pasa ezt szeptember 5-re datálja, feltéve persze, ha nála nem egy másik találkozási van szó. (Abdurrahman Abdî Paşa: *Vekâyi'-nâme*, 164).

¹¹⁷ „Bahâ-yı serâser ve mesârif-i hil'at-ı abaî berây-ı ilç-yi Nemçe be-ma'rifet-i Hacı Mustafa, 26.720 akçe.” BOA, KK 1960, 73, 3 Rebiülevvel 1075/1664. szeptember 24.

¹¹⁸ Renigernek, Panajotinak, Adzsemzáde Hüszejn efendi reizülküttábnak, Ali efendinek (tezkire-i evvel), az egri Halil pasának, a ratifikációt hozó Habsburg-követnek, a tolmácsnak, az ünnepségek lebonyolításáért és a nagykövetségnek a biztonságáért oszmán földön felelős megbízottaknak köz-

Az október 29-i isztambuli tárgyaláson¹¹⁹ a Habsburg-követ egyik legelső követelése az 1663–1664. évi összecsapások során oszmán fogságba esett személyek szabadon bocsátása volt. E tekintetben csak részleges sikerről beszélhetünk. Az oszmán kormányzat ugyan engedélyezte néhány, a hajógyár tömlőcében fogvatartott rabnak, hogy Leslie-vel együtt visszatérjen szülőföldjére, a Héttoronyba (Yedikule) zárt nemesek szabadon engedését az elévart feltételek megvalósulásáig (értsd: váltságdíj megfizetése) nem támogatta. Ugyanakkor az oszmánok többsége lelkesen fogadta Leslie-nek az oszmán–Habsburg határon folyó kereskedelem könnyítésére irányuló ajánlatát. Így Habsburg-zászló alatt a Habsburg uralkodó alattvalói és a Brémához, Danzighoz, Lübeckhez és Hamburghoz hasonló északi városok lakosai is szabadon kereskedhettek az oszmán uralom alatti területekkel.

Ezen a két ponton kívül azonban a Habsburg-követ semmilyen más témában nem tudta megnyerni az oszmán kormányzat támogatását. Amikor Leslie az Oszmán Birodalom területén élő katolikusok vallásgyakorlatának szabadságát és kiváltságait hozta szóba, a fennálló gyakorlaton és szokásjogon túlmenően semmit nem tudott elérni; az oszmán kormányzati tisztviselőktől új templom építésére is engedélyt kért, de ugyancsak eredménytelenül. A Habsburg-udvar fejét fájdító érsekújvári határvidék újjászervezését illetően pedig Fázil Ahmed pasa elfogadhatatlan álláspontjába ütközött. Ebben az ügyben sem történt előrelépés az oszmán fővárosban. A budai pasa pedig az új, érsekújvári vilajet adóügyi összeírását egy személyesen kinevezett határbizottság közvetítésével akarta intézni. Ennél még kedvezőtlenebb fejlemény volt, hogy az Erdély Portától való függésének könnyítése érdekében tett indítványai közül sem vettek figyelembe semmit. Leslie Apafi Mihály erdélyi fejedelem (1661–1690) Isztambulba küldött követének kérésére megpróbálta elérni a Köprülü Mehmed pasa nagyvezírsége idején megemelt adó mértékének csökkentését, de e téren sem ért el meggyőző eredményt.

Leslie október 30-án részt vett a Turhán Hatidzse valide szultána által Eminönüben építtetett dzsámi megnyitóján. A Habsburg-követ nem tartozott a díszvendégek közé, megelégedett azzal, hogy az egyik, az oszmán megbízottak számára elkülönített villából nézze IV. Mehmed bevonulását és a dzsámi megnyitása alkalmából szervezett ünnepséget.¹²⁰ November 7-én Panajoti, aki a nagyvezír nevében kereste fel Leslie-t, azt tudatta a követtel, hogy IV. Mehmed három nap múlva fogadja a palotában, és engedélyezni fogja számára, hogy visszatérjen hazájába.¹²¹

Úgy tűnik, a november 10-i fogadási ünnepség iránt a követségi titkár már nagymértékben elvesztette érdeklődését. A nap leírása, amikor Leslie utoljára járult a szultán elé, szinte teljesen az edirnei első fogadás bemutatásának megismétléséből állt. A követ látogatása ismét egybeesett a központi alakulatok zsoldosztásáról döntő díváni tanácskozással; a leírt események nagyon hasonlítanak a követségi titkár négy hónappal korábban megörökített emlékeire, bár most elmaradt a Bécsből hozott ajándékok átadása, az együtt elköltött

ben különféle címeken osztottak szét pénzeket. BOA, KK 1960, 108, 1–7 Rebiülevvel 1075/1664. szeptember 22–28.

¹¹⁹ Az október 29-i tárgyalás eseményeit lásd: Veltzé: *Die Hauptrelation des kaiserlichen Residenten*, 157–162.

¹²⁰ ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 13v–14r. Lucienne Thys-Şenocak a könyvében, amit Hatidzse Turhán szultánának az oszmán politikai és kulturális életben betöltött szerepéről írt, az Új Mecset megnyitását 1665. október 31-re teszi. Thys-Şenocak, Lucienne: *Ottoman Women Builders. The Architectural Patronage of Hadice Turhan Sultan*. Aldershot, 2006. 202. Bár Thys-Şenocak a kapcsolódó oszmán forrásokból informálódott, a helyes dátum, ahogy a nagyköveti titkár naplójában is szerepel, október 30.

¹²¹ ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 15r.

ebéd, majd azt követően a küldöttség kisszámú, kiválasztott tagjainak a díváni fogadószobába vitele, ahol IV. Mehmed tartózkodott. Maga a követségi titkár az ünnepségek közötti nagyfokú hasonlóságot annak tulajdonította, hogy az oszmán udvar protokolláris és diplomáciai szokásai merevek voltak, és nem panaszkodott a hivatalos ünnepségek lebonyolításában mutatkozó túlzott szervezettség miatt sem. A november 10-i palotabeli látogatás legfontosabb eseményeinek egyike Johann Giambattista Casanova megbízólevelének IV. Mehmed részére történő átadása volt: Casanovát az 1649-től az oszmán kormányzat mellett működő Habsburg állandó követ, Simon Reniger helyére ajánlották.¹²²

Tafferner azoban egy, a fogadószobában történt kellemetlen esetet is megemlített. Eszerint az isztambuli feladatait az újonnan érkező honfitársára, Casanovára hagyó Reniger – akit figyelmetlenségéből vagy betegsége miatt elhagyott minden ereje –, amikor a hónaljánál fogva lefelé nyomták, hogy meghajoljon IV. Mehmed előtt, a földre esve durván beütötte a homlokát a padlóba. Komolyan kell vennünk, amit Tafferner írt, hiszen munkájának a november 10-i ünnepséggel kapcsolatos egyéb részletei mind összecsengnek a követségi titkár által leírtakkal. A jezsuita szerzetes a kellemetlen eseményt az oszmán hivatalnokok Habsburg-küldöttséggel szembeni rosszindulatú intézkedéseinek egyikeként adta közre (Leslie különböző alkalmakkor szóba hozta, hogy az oszmán nagykövet, Kara Mehmed pasa Bécsből küldött, panasszal teli levelei erősen meghatározták az ő isztambuli pozícióját¹²³), de abban keresett vigaszt, hogy az ügytelenség okozóinak büntetéséről írt, ami persze csak vágykép volt. Bár Tafferner kinyilvánította, hogy nem hisz abban, hogy előre megtervezték volna az egyik küldöttségi tag földre ejtését, a fogadószobába menő követségi tagok közül nem mindenki osztotta véleményét. Egy rosszmájú és zsémbes tanú szerint a küldöttségi tag karját elkapó csavusok, akik valószínűleg attól tartottak, hogy nem fogja önszántából a megfelelő módon köszönteni a szultánt, durván rántották le a földre.¹²⁴

A történet forrása Tafferner, a követségi titkár hivatalosan nem vett jegyzőkönyvbe olyan esetet, hogy egy követségi tag fejét a földhöz ütötték volna. Ezzel együtt úgy tűnik, hogy mire a Leslie oszmán követségéről szóló híradások Bécsből Frankfurtba értek, ahol egyébként a Habsburg-házzal ellenséges hangok jócskán felerősödtek, az eseményt már árnyalatbeli, de komoly stíluskülönbséggel interpretálták. A *Theatrum Europaeum* az 1665. év híreit összegyűjtő kötetében követte Tafferner történetvezetését, ami abból is kiderült, hogy megemlítette a felelősök megbüntetését, ugyanakkor a követségi alkalmazott földre esésének pillanatát bemutató jelenetben az oszmán előljárók viselkedését Tafferner elbeszéléséhez képest is sokkal szegényletesebbnek ábrázolták. A teremben lévő oszmán államférfiak, amikor a külföldi követségi alkalmazottat a fogadási ünnepség komolyságával össze

¹²² ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 15r-v. Lásd még: Abdurrahman Abdi Paşa: *Ve-kâyi'-nâme*, 215.

¹²³ Walter Leslie Raimondo Montecuccolihoz. Isztambul, 1665. október 31. ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-2. fol. 2v., 4r.; Veltzé: *Die Hauptrelation des kaiserlichen Residenten*, 157–158.

¹²⁴ Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 180–181. Rycaut leírásában a már koros és köszvénytől szenvedő Reniger már nem volt elég mozgékony ahhoz, hogy meghajoljon, és megcsókolja a szultán ruhájának szegélyét. A könyörületet nem ismerő kapidzsibasi a hónalja alá nyúlt szegénynek, és olyan keményen a földre nyomta, hogy az öreg rezidens beverte a fejét. Rycaut: *The History of the Turkish Empire*, 168. Fontos megemlíteni, hogy Rycaut művének 1700. évi kiadásában a szövegből kimaradtak a történet szereplőinek nevei. Tafferner, Paul: *Curiose und Eigentliche Beschreibung von Ihro Röm. Käys. Maj. an den Türkischen Hoff abgeschickten Großbotschaffters, Herrn Graffens Wolfgang von Oettingen Soleñer Abreise von Wien. Wegen Gleichheit des Inhalts beigefügt die letztere solenne Kayserl. Botschafft an die Ottomannische Pforte Des Herrn Graf Walther von Leslie, Im Jahr 1665*. Leipzig, 1700. 226–227.

nem egyeztethető módon a földön látták, homlokukat törölgetve akaratlanul is más irányba fordították a tekintetüket.¹²⁵

VI.

Leslie, aki november 10-én IV. Mehmedtől engedélyt kapott arra, hogy visszatérjen Bécsbe, várta az oszmán politikai rendszer elöljáróival való újabb találkozást, hogy búcsút vegyen tőlük. Az első meghívás egy agán keresztül Fázil Ahmed pasától érkezett, aki saját kertjében kívánta vendégül látni Leslie-t. Ugyan Burbury a november 18-i látogatásról csak annyit írt, hogy Leslie-t elkísérte Reniger,¹²⁶ a nagyvezír kertjében összegyűltek között a Habsburg-követen és a nagyvezíren kívül jelen volt még Minkárizáde Jahja efendi sejhülislám, Váni Mehmed efendi, a szultán prédikátora („Hofprediger”; a két héttel korábban hivatalosan megnyitott Új Mecset prédikátora) és Adzsemzáde Hüszejn efendi reiszülküttáb.¹²⁷ Azaz az oszmán „kormányzótanácsot” alkotó személyek az edirnei találkozóval együtt immár harmadszor és egyben utoljára gyűltek össze. Nincs információnk arról, hogy mi hangzott el a tanácskozáson, de valószínű, hogy az október 29-én tárgyalt ügyek ismét előkerültek.

Leslie és küldöttsége 1665. december végén akart elindulni a nyugati területek felé. Addig egyrészt a diplomáciai erőfeszítéseik eredményeként a hajógyár tömlőcéből kiszabadult rabok állapotával foglalkoztak, másrészt arra váraoztak, hogy az oszmán hivatalok előkészítsék a visszaútjukhoz szükséges kocsikat és egyéb eszközöket. A Habsburg-követ december 7-én utoljára találkozott Fázil Ahmed pasával. Ezen a végső búcsúlátogatáson más oszmán elöljárók nem vettek részt, és az uralkodóházak, illetve a birodalmak közötti ügyek sem kerültek napirendre. A követségi titkár nagy büszkességgel említette meg, hogy aznap a nagyvezírhez tartó Leslie úgy sétálhatott Isztambulon belül, hogy a vele együtt haladó testőrosztag tagjainak és szolgálknak nem kellett fegyvereiket elővenniük. Fázil Ahmed pasa a látogatás alkalmával három levelet adott át a követnek. Az elsőt a szultán, IV. Mehmed küldte a Habsburg uralkodónak, I. Lipótnak, a másik két levelet pedig Fázil Ahmed pasa írta alá, ezek egyike I. Lipótnak, a másik pedig Annibale Gonzagának, az Udvari Haditanács elnökének szolt.¹²⁸

Leslie az oszmán fővárosban tett utolsó, december 11-i látogatása alkalmával a birodalom pénzügyeiért felelős fődefterdárnál, Ahmed pasánál járt. Itt értek véget az udvariassági és búcsúlátogatások. A defterdárnál Leslie-nek lehetősége nyílt a hosszú, Bécsig tartó utazásra készülő Habsburg-küldöttség kiadásaihoz kapcsolódó utolsó részletek ellenőrzésé-

¹²⁵ Meyer, Martin: *Theatrum Europaeum oder außföhrliche und warhaftige Beschreibung aller und jeder denkwürdiger Geschichten*. Bd. 9. Franckfurt am Mäyn, 1672. 1535. Természetesen nem szabad elfelejteni, hogy az a szokás, hogy a külföldi követek az oszmán szultán jelenlétében úgy köszönnek, hogy közben a két karjukat fogják, a nyugati diplomaták számára régtől fogva problémát okozott. Salomon Schweigger az 1578. évre vonatkozóan hasonló leírást ad: „...deren zween ergriffen einen aus den beyden Legaten zuvörderst an den Wammesermeln und griffen unter die Ermel fürten also für den Sultan hinein und stiessen sie alßdann vor dem Sultan ganz ungestümmiglich und unfreundlich zu boden auff die Knie”. *Ein Neue Reyssbeschreibung auss Teutschland nach Constantinopel und Jerusalem*. Gedruckt und verlegt zu Nürnberg durch Johann Lantzenberger. 1608. 55. Schweigger ennek a gyakorlatnak a gyökereiről is értekezik: uo. 59.

¹²⁶ Burbury: *A Relation of a Journey*, 206.

¹²⁷ ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 15v.

¹²⁸ ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 17r.; Burbury: *A Relation of a Journey*, 207.

re.¹²⁹ Majd elérkezett a hazaindulás ideje: a december 21-én Isztambulból útnak induló küldöttség – annak ellenére, hogy tagjai közül a május végi indulástól kezdve a hosszú és szenvedéssel teli utazás során számosan betegség áldozatai lettek – a hajógyárból kiszabadított rabokkal együtt a korábbinál még zsúfoltabbá vált, amit azonban mind Tafferner, mind pedig Burbury nyilvánvaló elégedettséggel nyugtázott.¹³⁰

Az Oszmán Birodalomban beállt a tél. Az Edirnébe igyekvő küldöttség a túróképességét próbára tevő és az utazást kínszenvedéssé változtató, erős esőzések közepette folytatta az útját. Lassítaniuk kellett a haladást, hogy a mocsártól és sártól fáradt lovak pihenni tudjanak, és bevárják a hátramaradtakat.¹³¹ Amikor végül 1666 első napján Edirnébe értek, az oszmán biztosok tanácsára is jobbnak látták, ha pihennek öt napot a városban, és erőt gyűjtenek.¹³² A követségi titkár, aki Leslie ruméliai utazása során – amelynek célja az oszmán szultánnal és államférfiakkal való tárgyalások voltak – és az Edirnében, illetve Isztambulban töltött idő alatt is szinte naponta készített feljegyzéseket, egy ideje már feladta korábbi igényességét. Edirne után a küldöttség állomáshelyeiről egészen Eszékig sokkal kevésbé részletesen írt, a sok közbeeső pihenőhelyet is csak név szerint említette. Feljegyzései szerint Leslie január 14-én ért Filibébe (Plovdiv), 20-án Odszakba (Ocak), 28-án Nisbe (Niš), február 6-án Belgrádba, 16-án Mitrovicába, majd 20-án érkezett meg Eszékre.¹³³

Leslie útját a Habsburg-küldöttség több más írástudó tagja és a maga, Lelsie által leírtak alapján is követni lehet egészen addig a pillanatig, amikor Komáromban Kara Mehmed pasával kicserélték, és a követi szolgálatát befejezte. Leslie és a küldöttség március 2-án érkezett Budára, utazásuk utolsó állomására. Köszöntésükre egy körülbelül 2000 fős, többségében gyalogos alkotta csapat vonult ki a Buda alatti síkra. Leslie ez alkalommal, ellentétben azzal, amikor még az oszmán főváros fele tartott, két szép hetet akart eltölteni Budán, a Gürdsü Mehmed halálát követően a beglerbégség élére helyezett Kászim pasa vendégszeretetét élvezve. A pasa Leslie-t a saját palotájában látta vendégül, az udvariasság keretein belül mozgó, kölcsönös segítségnyújtás jegyében a budai tömlőcből hatvan német és magyar rab szabadulhatott ki. A Habsburg-küldöttség tiszteletére – ahogy Edirnében is – dzsirit bemutatót szerveztek.¹³⁴

Budának fontos szerepe volt az oszmán–Habsburg diplomáciai kapcsolatok szervezésében. Ebben az összefüggésben Leslie budai időtöltése természetesnek is tekinthető. Az oszmán és a Habsburg hivatalos szervek igyekeztek minél hatékonyabban megszervezni a diplomáciai missziók eredményes végrehajtása után visszatérő követek kicserélését a Komárom közelében lévő határponton, és biztosítani, hogy a határ túoldalára átadott küldöttségek folytatni tudják útjukat. Február közepén döntöttek arról, hogy egy budai agát

¹²⁹ ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 17r–v.; Lüdicke: *Eine Gesandtschaftsreise*, 220–221. Burbury és von der Reck a Habsburg-követ és Ahmed pasa találkozóját december 10-re teszi. Burbury: *A Relation of a Journey*, 208.; Lüdicke: *Eine Gesandtschaftsreise*, 220.

¹³⁰ Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 226–227.; Burbury: *A Relation of a Journey*, 208–209.

¹³¹ ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 17v.

¹³² Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 232–233.

¹³³ ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1665-13-Beilage, fol. 19r–20r. Doktor Johann Metzger, aki már Isztambulból betegen indult el, a visszaúton nem tudott megbirkózni a túlzottan nagy hideggel, és Nis környékén meghalt. Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 238–239.; Lüdicke: *Eine Gesandtschaftsreise*, 230–231.

¹³⁴ Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 250–260.; Burbury: *A Relation of a Journey*, 213–214.

küldenek Győrbe (Yanık) az oszmán követ, Kara Mehmed pasa mellé kísérőnek.¹³⁵ Ennek megfelelően a másik oldalról március elején Leslie-ért is egy csapat érkezett, amelynek tagja volt az unokaöccse, Jacob von Leslie is. Előrelátó módon eldöntötték, hogy az újonnan érkezett vendégek, akik a budai válival, Kászim pasával folytatott megbeszélésen is jelen voltak mint a végső követségi feladatok közvetítői, Leslie kíséretét alkotják majd annak az oszmán nagykövettel való utolsó határmenti találkozásokor.¹³⁶ De nem lehetett tudni, hogy Kara Mehmed pasa mikor érkezik a találkozási helyre. Az oszmán követ a bécsi tartózkodása idején is sok mindenért panaszkodott; későbbi beszámolója szerint azért késlekedett a Komáromba való indulással, mert a birodalmi kincstárból a személyének és kíséretének járó kifizetésekben hiány mutatkozott.

A Jacob Leslie-vel együtt Budára érkező Georg Sigmund von Trauttmansdorff és Pálffy János Károly grófok, mivel nem kaptak hírt Kara Mehmed pasa érkezéséről, reményvesztve a visszatérés mellett döntöttek. Von der Reck azt írja, hogy amikor a nagykövetség tagjai, akik hónapok óta járták az oszmán területeket, egy kissé sem elégedetlenkedtek, a küldöttség köszöntésére Bécsből érkező nagyrak nem igazán tudták elviselni a várakozást.¹³⁷ Kászim pasa ugyan kiutalt az elutazásukhoz nyolc szekeret, de mikor az utolsó pillanatban érkező oszmán futár közölte, hogy a követcsere március 17-én vagy 18-án le fog zajlani, a már megrakott szekereket kiürítették. Azonban Leslie sem adott nagy esélyt annak, hogy a követcsere az említett időpontban ténylegesen megtörténik. Így a Habsburg-követ budai jelenléte ismét problematikussá vált, mert a köszöntésére Budára érkező főurak újra meggondolták magukat, és vissza kívántak térni birtokaikra. Ez az utóbbi kívánságuk nem részesült az oszmán hivatalok túlzottan kedves fogadtatásában. Mindeközben a Győrben lévő sógorával, Montecuccolival levelező Leslie igyekezett megoldást találni az utánpótlásban és a szállításban jelentkező zűrzavarra. Ha mindenki ugyanabban a pillanatban nem is tudott volna a határátkelőnél lenni, a Montecuccoli által odavitt kalauzoknak volt a feladatuk, hogy átvegyék a Habsburg-küldöttséget, és száz szekér kíséretében Győrbe szállítsák őket. Végül egy, a budai válitól érkező futár tudatta Leslie-vel, hogy március 14-én hagyhatja el a várost, majd a következő napon Esztergomban fog megpihenni, közben Kara Mehmed pasa a találkozási pontra fog érkezni, és március 17-én létrejehet a követcsere. Ezt követően Leslie unokaöccsét, Jacob von Leslie-t küldte postaként Montecuccolihoz, hogy hírt adjon neki arról, mit végeztek Budán.¹³⁸

A Habsburg-küldöttség a tervezettnél megfelelően március 14-én indult el Budáról. Esztergomban Leslie azonban kénytelen volt a tervezettnél hosszabban, három napig időzni. Az aggodalmi jogosak voltak, nem lehetett azonnal véghez vinni a követcserét. Történetünk elején Kara Mehmed pasa volt kénytelen több időt eltölteni Belgrádban és Budán. Ez alkalommal azonban, úgy tűnik, a szerepek felcserélődtek, bár a Habsburg-küldöttséggel foglalkozó források Kara Mehmed pasa késésének okát nem diplomáciai revansként értelmezték. Amikor Leslie március 20-án megérkezett az oszmán és a Habsburg-követ hivatalos átadására kijelölt határmenti pihenőhelyhez, Kara Mehmed pasa nem volt sehol. Az aznapi eseményeket kissé sértődött hangnemben tárgyaló Tafferner azt írta, hogy a Habsburg-követség a nyílt síkon, csontig ható, dermedtően hideg szélben várako-

¹³⁵ Annibale Gonzaga Raimondo Montecuccolihoz. Bécs, 1666. február 13. ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1666-2-1.

¹³⁶ Lüdicke: *Eine Gesandtschaftsreise*, 239–240.

¹³⁷ Lüdicke: *Eine Gesandtschaftsreise*, 242.

¹³⁸ Walter Leslie Raimondo Montecuccolihoz. Buda, 1666. március 12. ÖStA KA Alte Feldakten 166, 1666-3-2.

zott. Eközben pedig az oszmán követnek, aki arra hivatkozott, hogy a nagyköveti szolgálataért járó pénzt nem kapta meg, egyáltalán nem akaródzott elindulni Komáromból. Kara Mehmed viselkedését az angol titkár, Burbury – jezsuita útitársához (és feltehetően Lesliehez) hasonlóan – illetlennek és szemtelennek találta; mindketten úgy vélték, mindez rosszulindulat jele a részéről, arról nem is beszélve, hogy ez az oszmán szultán tekintélyét is rombolta, továbbá senkinek és semminek nem használt vele. Leslie, aki nem akart tovább várni Kara Mehmed pasára, úgy döntött, visszatér Budára, és hivatalosan is panaszt tesz a követ ellen, de aztán a követség körüli feladatok végrehajtásáért felelős oszmán hivatalnokok közbelépése nyomán lenyugodott.¹³⁹ A követségért felelős esztergomi bég Kara Mehmedhez küldött emberén keresztül tulajdonképpen megfenyegette a pasát – aki ugyan megérkezett a találkozási helyre, de ott magát kéretve nem akart kiszállni a hajóból –, hogy ha tovább késlekedik, erőszakkal fogják a hajóról leszállítani.¹⁴⁰

VII.

Végül az 1666. március 20-án estefelé lezajlott második követsere Leslie és Kara Mehmed pasa között a nap folyamán történt megannyi kellemetlenség ellenére nagy udvariasság és tisztelet közepette ment végbe. Valószínű, hogy a mértéktartó viselkedés és a rendezett lebonyolítás valójában csak a látszatot szolgálta, azaz a hosszú ideje a nyílt terepen várakozó Leslie haragja folytán az utolsó követsere nem csapott át barátkozásba.¹⁴¹ De ismét csak Tafferner szavaival élve: ahogy a császár és a szultán baráti szemmel tekintettek egymásra, úgy az utolsó ünnepi pillanatban az őket képviselő követek is nyájas arckifejezést öltöttek magukra.¹⁴² A kora újkori diplomáciai szokások szemszögéből nézve ez szép példája volt annak, hogy adott esetben a dinasztia és az állam hatalmát képviselők személyes viszályuk és veszekedéseik fölé emelkedve miként tudtak egy oldalra állni. Bár diplomáciatörténeti szempontból még hosszú út állt a diplomaták előtt, Leslie 17. század közepi nagykövetségének példája mutatja, hogy az oszmán–Habsburg diplomáciai érintkezésben – a korábbi évszázadok példáival összehasonlítva – szembetűnő kifinomultság figyelhető meg. A Tafferner szövege alapján értékelő Steiner felhívja a figyelmet arra, hogy a már-már vakbuzgó jezsuita, Leslie egyáltalán nem rokonszenvezett az oszmán kultúrával, de hangsúlyozza, hogy a Habsburg-követ a diplomáciai küzdőterén a személyes meggyőződésével nem teremtett akadályokat, amikor alkalmazkodnia kellett az oszmán gyakorlathoz és szabályokhoz.¹⁴³ Leslie egy a 16. században még elképzelhetetlen nagyságú kísérettel érkezett az Oszmán Birodalomba, de annak ellenére, hogy a kíséretében lévő nemesekkel és szolgálkkal együtt közel tíz hónapig tartózkodott idegen földön, néhány apró kellemetlenséget leszámítva nagyobb szerencsétlenség nem érte. Ezenkívül Leslie oszmán földről küldött hivatalos és félhivatalos leveleiből is kitűnik, hogy alapvetően elégedett volt az oszmán hivatalok vele szemben tanúsított viselkedésével. A nagyköveti titkár sem jegyzett fel semmilyen, a küldöttség vezetőjével és tagjaival szembeni kellemetlen eljárást, és a követség többi tollforgatója, Tafferner és Burbury sem tudtak egyéb, a küldöttség tekintélyét ért támadásról, csak a november 10-én IV. Mehmed jelenlétében történt balesetről. Von der Reck, ugyan

¹³⁹ Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 269–272.; Burbury: *A Relation of a Journey*, 217–221.

¹⁴⁰ Lüdicke: *Eine Gesandtschaftsreise*, 244.

¹⁴¹ Lüdicke: *Eine Gesandtschaftsreise*, 244.

¹⁴² Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 272.

¹⁴³ Steiner: *Zwischen Religiösen*, 276–303.

nem tudjuk, hogy a későbbiekben meggondolta-e magát, de a nagykövetség első oszmán földön töltött napjaiban azt írta, hogy az irántuk tanusított tiszteletet és szinte baráti viszonyt nem fogja tudni szavakba önteni.¹⁴⁴ Sőt, Tafferner pedig, amikor a visszaúton, Esztergom közelében meglátta a levágott fejeket és holttesteket (amelyek az 1663. augusztusi párkányi csata utánról ott maradtak), elfelejtette megemlíteni a munkájában mindvégig különböző módokon agyon dicsért Fázil Ahmed pasa nevét, és azt írta, hogy az akkori mérszárlást a „Kriegsoberste” hajtatta végre.¹⁴⁵ Tette ezt valószínűleg azért, hogy a követség napjainak szép emlékeit ne feketítse be.

A nagykövetség céljait tekintve nagy az ellentmondás a Habsburg-követnek rendezett lakomákon és előadásokon tapasztalt tisztelet és figyelmesség, valamint a követnek az oszmán központi kormányzatnál ténylegesen elért eredményei között. Bármennyire is szívmengető volt fogadtatása, Leslie tulajdonképpen üres kézzel tért vissza Bécsbe uralkodójához. Az oszmán vezetők sohasem hagyták figyelmen kívül a kölcsönös tiszteleten alapuló udvariassági szokások és protokollszabályok nagyon pontos követését, de a tárgyalások során semmilyen ügyet nem döntöttek el azonnal. Ez azonban – ismerve a 16. században a Portára érkező követségek fogadtatását – már új lépcsőfokot jelentett az oszmán diplomácia terén, ugyanis az egyoldalúság és megvetés kulturáját kedvelő diplomácia helyét felváltotta a kölcsönös megbecsülés és tisztelet középpontba helyezése. Végezetül azt is fontos kiemelni, hogy az oszmánok szükségét érezték annak is, hogy az 1665. évi követsérekor ne elégedjenek meg azzal, hogy a külföldi uralkodó udvarába egy agát vagy csavust küldjenek, és Kara Mehmed agának az elindulása előtt pasai rangot adtak.

Fordította: TÓTH HAJNALKA

ÖZGÜR KOLÇAK

The visit of the Habsburg envoy Walter Leslie at the Porte. Additions to diplomatic history (1665-1666)

The last point of the treaty of Vasvár, concluded on 10 August 1664 between the Ottoman and the Habsburg courts, declared that the two states would mutually send envoys to each other. Walter Leslie, who departed from Vienna on behalf of Leopold I, was exchanged at the border with Kara Mehmed Pasha, the representative of Mehmed IV, in the last days of May 1665. Tasked with reestablishing diplomatic relationships, the Habsburg envoy spent almost ten months on the soil of the Ottoman state. He held negotiations with Ottoman statesmen in both Istanbul and Edirne. The secretary of the Habsburg mission was keeping a diary of their travels, in which he recorded the resting places where the mission stopped on its way to Edirne; what the envoy did in the towns they visited; and described those events and celebrations that were organized by the Ottoman officials in honor of the dip-

¹⁴⁴ „Es ist nicht genugsam zu beschreiben, wie hofflich und courtois unß die Türken an allen Orten empfangen und wie willig sie sein, unß zu dienen.” Lüdicke: *Eine Gesandtschaftsreise*, 202. De a Habsburg-küldöttség visszaújtján, 1666. január 18-án Filibében (Plovdiv) a küldöttség tagjait kiszolgáló inasok és néhány török között veszekedés tört ki, de von der Reck ezt a küldöttség megbecsülésére irányuló támadást inkább személyes vitaként értelmezte. Lüdicke: *Eine Gesandtschaftsreise*, 228–229.

¹⁴⁵ Tafferner: *Curiose und eigentliche Beschreibung*, 268.

lomatic mission. The paper aims at outlining chronologically the diplomatic mission of the Habsburg envoy Leslie on the basis of the daily reports provided by the mission secretary, Leslie's reports, the memoirs and notes of some members of the entourage, and lastly using information from Ottoman archival documents containing financial registers related to the supply of the mission.